

บทที่ 4

คนจนในชีวิตประจำวัน

ความสนใจ “ชีวิตประจำวัน” ในแวดวงวัฒนธรรมศึกษาในช่วงตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เริ่มมาจากปัจจัยหลายอย่าง ส่วนหนึ่งคือ จากความต้องการที่จะหนีห่างจากข้อจำกัดของการวิเคราะห์ที่มองปรากฏการณ์ทางสังคมในแง่ตัวบท (Text) สัญญะ (Sign) และภาพตัวแทน (Representation) ประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้นเฉพาะบริบท และความรู้ที่มาจากสัญชาตญาณ นอกจากนี้ การที่ “ชีวิตประจำวัน” ได้รับความสำคัญในแง่หนึ่งก็มาสัมพันธ์อยู่กับเรื่องราวเล็กๆ ของคนเล็กๆ และคิดว่าเวทีของการต่อสู้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่การเล่าเรื่องใหญ่อย่างการเมืองเศรษฐกิจสังคม หรือ เรื่องราวที่ถือกันว่ายิ่งใหญ่สลับสำคัญ (Grand narratives) วัฒนธรรมศึกษา เห็นว่าชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เศษของสิ่งที่เป็นสารัตถะในชีวิต แต่เป็นสารัตถะอย่างหนึ่ง ความน่าสนใจ “ชีวิตประจำวัน” ในฐานะเป็นประเด็นที่ควรนำมาวิเคราะห์ในวัฒนธรรมศึกษา มาพร้อมๆ กับการให้ความสำคัญกับการเมืองจุลภาค (Micro-politics) และกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New social movement) “ชีวิตประจำวัน” ในมุมมองของวัฒนธรรมศึกษาจึงมักผูกโยงอยู่กับความเป็นอื่น ไม่ว่าจะ เป็นกลุ่มชายขอบ กลุ่มที่อ่อนแอ กลุ่มที่ถูกกดขี่ และปฏิกริยาต่อต้านแข็งขึ้น (สุธาวิณ พูนผล, 2550, น. 114-115)

เช่นเดียวกับความสนใจของ Stuart Hall (1986, p. 235) ที่ได้กล่าวถึงปริมณฑลใหม่ทางการเมืองว่า มีขอบเขตเกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) โดยเขาได้ให้ความสำคัญกับอำนาจและความขัดแย้งในการดำเนินกิจวัตรประจำวัน ที่จะมีการรูปของอำนาจ ทั้งนี้แต่ละคนจะเป็นผู้เล่นเกมในการใช้สิ่งต่างๆ รอบตัวสร้างความเป็นตัวตนให้กับตนเอง ดังนั้น การดำเนินชีวิตประจำวันของคนจน จึงเป็นการสร้างตัวตนในทางวัฒนธรรม (cultural identity) ของคนจน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ของการต่อสู้แข่งขันเพื่อรักษาสถานภาพให้กับชนชั้นที่แตกต่างกันในสังคม เช่นเดียวกับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนจน ที่เป็นการสร้างตัวตนของคนจนจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบๆ ตัว รวมถึงการเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งเป็นพื้นที่ของการแข่งขันการให้ความหมาย ในทางวัฒนธรรมของ “คนจน”

ในบทนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตรปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนจนในบริบทที่เกี่ยวข้องกับ 3 ประเด็นหลักสำคัญ คือ

ประเด็นแรก วัตรปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนจน เป็นการตอบคำถามว่า การกระทำของคนจนในชีวิตประจำวัน มีโครงสร้างความคิดความเชื่ออะไรเป็นตัวกำหนด (structure force)

ทั้งนี้ผู้วิจัยสนใจพิจารณาการกระทำทางสังคมของคนจนในชีวิตประจำวัน ในแง่ผลผลิตของกระบวนการทางโครงสร้าง (social action as structural process)

ประเด็นที่สอง คนจนกับการใช้สื่อมวลชนในชีวิตประจำวัน เป็นการตอบคำถามว่า คนจนมีการใช้สื่ออะไร และอย่างไร โดยผู้วิจัยสนใจพิจารณาการใช้สื่อโทรทัศน์ในชีวิตประจำวัน โดยเห็นว่า สื่อโทรทัศน์เป็นเพียงช่องทางการสื่อสารหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนจนเท่านั้น ทั้งนี้ ผู้รับสารคนจนยังมีช่องทางอื่นๆ ในการสื่อสาร ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ชีวิตประจำวันของคนจนเป็นพื้นที่ของการแข่งขันในการสร้างความหมาย “คนจน” ที่มีหลากหลาย (pluralistic and contested domain)

ประเด็นที่สาม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนจนกับคนรอบข้างในชีวิตประจำวัน เป็นการตอบคำถามว่าคนจนสัมพันธ์ปฏิสัมพันธ์กับใครบ้าง โดยพิจารณาการกระทำทางสังคมของคนจนจากการมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน โดยเห็นว่า เป็นพื้นที่ของการต่อสู้แข่งขัน (contested sphere) ในการประกอบสร้างความหมายคนจนและการเป็นหนี้ ซึ่งทั้ง 3 ประเด็นนี้จะเป็นข้อมูลที่เชื่อมโยงให้เห็นการให้ความหมาย “คนจน” ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนจนกับคนรอบตัว

ผู้วิจัยใช้การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการณ์ชีวิตประจำวัน กลุ่มตัวอย่างทั้ง 8 คน โดยเลือกมานำเสนอในส่วนของป่าสุวรรณดี ชัยรัตน์ และพืมนุญ เทศนา ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาคปฏิบัติการสร้างความหมายและตัวตนของ “คนจน” ในชีวิตประจำวัน โดยป่าณี เป็นตัวแทนของกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือไม่เป็นหนี้ ขณะที่พืมนุญเป็นตัวแทนผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ 2 ส่วน คือ ส่วนแรกผลการวิเคราะห์ชีวิตประจำวันของป่าสุวรรณดี และส่วนที่สอง ผลการวิเคราะห์ชีวิตประจำวันของพืมนุญ โดยผลการวิเคราะห์ทั้งสองส่วนจะมุ่งไปสู่การตอบข้อคำถาม 3 ประเด็นดังกล่าวไว้ข้างต้นตามลำดับ โดยมีข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง มีดังนี้

ตารางที่ 4.1
ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

ชื่อ-สกุล	เพศ	อายุ	ภูมิลำเนา/ ปัจจุบัน	ที่ดิน	อาชีพ	การศึกษา	รูปแบบการ ใช้ชีวิต	การเป็น หนี้
ป่าณี /สุวรรณี รัตนชัย	หญิง	55	สุพรรณบุรี /เชียงใหม่	ไม่มี	พนักงาน กวาดถนน	ไม่ได้รับ การศึกษา	อยู่กับ ครอบครัว	หนี้ เพิ่มขึ้น
พินัญญ /มนัญ เทศนำ	ชาย	45	เชียงใหม่	9 ไร่	เกษตรกร ผสมผสาน	ปวช. สาขา การเกษตร	อยู่กับ ครอบครัว	หนี้ลดลง

ส่วนที่ 1 ชีวิตประจำวันของป่าณี

ภูมิหลัง

ป่าณีหรือสุวรรณี รัตนชัย มีอายุ 55 ปี เป็นคนสุพรรณบุรีสำเนียงการพูดของป่าณี ยังคงติดสำเนียงของชาวสุพรรณฯ ส่วนสีผิวของป่าก่อนข้างเข้มแตกต่างจากชาวเชียงใหม่ ป่าณีเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า สมัยเด็กป่าณีอยู่ที่สุพรรณบุรี ไม่ได้เรียนหนังสือเพราะต้องช่วยพ่อแม่ทำนา เมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็ออกมาทำการค้าขาย โดยป่าณีเล่าว่า เคยเปิดร้านขายอาหารอยู่แถวเยาวราช แต่มีเรื่องกับร้านค้าที่อยู่ติดกันจนเลิกกิจการไป ในช่วงที่ป่าณีใช้ชีวิตกับสามีและลูกอีก 3 คนที่กรุงเทพฯ ป่าณีเล่าว่าเป็นช่วงชีวิตที่ลำบากมากที่สุด ทั้งนี้เพราะสามีเป็นคนเจ้าชู้ “หาเมียไปเรื่อย” ขณะที่ป่าณีต้องดูแลรับผิดชอบลูกทั้งสามคนด้วยตัวเอง “อุ้มคนจุงคน บางวันไม่มีสตางค์ให้ลูกไปโรงเรียน” เมื่ออดทนถึงที่สุดป่าณีจึงตัดสินใจแยกทางกับสามีคนแรก โดยลูกทั้งสามคนอยู่กับพ่อที่กรุงเทพฯ ส่วนป่าณีมีเพียงกระเป๋าใบเดียวติดตัวออกมาจากบ้าน จากนั้นป่าณีได้มารู้จักกับสามีคนปัจจุบันที่มีอาชีพเป็นพ่อค้าขายของเร่ ป่าณีจึงต้องตระเวนเร่ขายของกับสามีกระทั่งวันหนึ่งรถยนต์มาประสบอุบัติเหตุที่จังหวัดแพร่ เมื่ออาการที่ดีขึ้นคณะขายของเร่ที่มาด้วยกันได้เดินทางต่อขึ้นมาพักที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยป่าณีและสามีเห็นว่าเมืองเชียงใหม่ น่าอยู่ อีกทั้งป่าณียังให้เหตุผลอีกว่าคนเชียงใหม่พูดเพราะ และอาหารการกินต่างๆ สมัยนั้นถูกมาก ดังนั้นป่าณีจึงตกลงกับสามีว่าจะออกเร่ขายยาหอมยามลม และปักหลักอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 นับถึงวันนี้ป่าณีอยู่ที่เชียงใหม่มานานถึง 25 ปีแล้ว

สำหรับความเป็นอยู่ที่เชียงใหม่ของครอบครัวป่าณิลำบากมากขึ้น เมื่อป่าณีขอลูกสาวของเพื่อนบ้านมาเลี้ยง ซึ่งรายได้จากการเร่ขายยาหอมยามลมแทบไม่พอกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นป่าณีจึงต้องทำงานรับจ้าง หรือทำงานเป็นแม่บ้าน ป่าณีเล่าให้ฟังว่าช่วงที่ส่งลูกเรียนลำบากมาก แต่ถึงวันนี้ลูกสาวป่าณีมีอายุ 20 ปีแล้วเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 6 มีอาชีพเป็นพนักงานขายในห้างสรรพสินค้าในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับอาชีพของป่าณีที่ทำให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัวและส่งลูกให้ได้เรียนจนสำเร็จการศึกษา คือ พนักงานกวาดถนนที่เทศบาลนครเชียงใหม่ ที่ป่าณีทำงานเกือบ 10 ปีแล้วจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยป่าณีเป็นลูกจ้างรายวันได้ค่าจ้างวันละ 159 บาท ส่วนสามีเคยรับจ้างทำงานทั่วไปได้ค่าแรงขั้นต่ำเท่ากัน แต่ปัจจุบันออกเร่ขายแว่นตาตามอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยไม่ได้มีค่าจ้างเป็นรายวันแต่จะได้เงินส่วนแบ่งจากการขายเท่านั้น ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน อีกทั้งเงินส่วนใหญ่ที่ได้มักหมดไปกับเหล้าที่ป่าณีเล่าว่า “กินทุกวัน” โดยวันหนึ่งที่ผู้วิจัยนั่งคุยกับป่าณีอยู่ สามีก็เดินเข้ามาแล้วขอเงิน 100 บาทจากป่าณีด้วยอาการของคนเมา ดังนั้น ป่าณีจึงเป็นผู้ดูแลค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ของบ้าน รวมถึงหนี้สินของครอบครัวที่กู้เงินกองทุนหมู่บ้านมาใช้ปลูกบ้านหลังที่อาศัยอยู่ปัจจุบัน ซึ่งเดิมเมื่อเริ่มแรกป่าณีเช่าบ้านพักอยู่บริเวณชุมชน 5 ธันวาคมนับ 10 ปี ต่อมาจึงได้ซื้อบ้านที่สร้างบุกรุกอยู่บนกำแพงดินในบริเวณชุมชน แต่ทางประธานชุมชนและเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรเห็นว่า บ้านของป่าณีจะทำให้กำแพงเมืองโบราณเสียหาย จึงจัดหาที่ดินริมคลองในชุมชนให้ปลูกสร้างบ้าน ป่าณีจึงกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านมาสร้างบ้านเล็กๆ หนึ่งห้องนอนขนาดสี่คูณสี่ตารางเมตร โดยด้านหลังต่อออกไปสำหรับเป็นพื้นที่ทำกับข้าว ชีวิตประจำวันส่วนใหญ่ของป่าณีจึงอยู่ที่บ้านในชุมชน 5 ธันวาคม และการทำงานเป็นพนักงานกวาดถนนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

ภาพที่ 4.1

บ้านของป่าณีที่ป่ากู่เงินมาปลูกในชุมชน 5 ธันวาคม

1. ชีวิตประจำวันของป่าณี

ในการดำเนินชีวิตประจำวันของป่าณีจะสะท้อนให้เห็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของ “คนจน” ซึ่งมีลักษณะของการชีวิตที่ค่อนข้างขัดสนทางการเงิน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ตอกย้ำสภาพของความเป็น “คนจน” ในมิติทางเศรษฐกิจให้กับป่าณี

ป่าณีเล่าให้ฟังถึงการใช้ชีวิตในแต่ละวันว่า ทุกวันป่าณีจะตื่นประมาณหกโมงเช้า ยกเว้นบางวันที่ต้องซักผ้าก็ต้องตื่นตีห้าครึ่ง ซึ่งต้องตะโกนบอกเพื่อนบ้านให้รู้กันก่อน เพราะราวตากผ้าที่รับแดดมีเพียงสองราวเท่านั้น จึงต้องใช้วิธีการเวียนกันซักผ้าของแต่ละบ้าน ซึ่งไม่ได้ถือว่าเป็นปัญหาสำหรับป่าณี แต่จะเป็นลักษณะของความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างเพื่อนบ้าน หรือบางวันป่าณีอาจจะทำกับข้าวเป็นอาหารมื้อเช้า แต่ส่วนใหญ่อาหารเช้าของป่าณีเป็นกาแฟเพียงถ้วยเดียว ด้วยเหตุผลเพราะ “กินกาแฟก็ไม่หิวแล้ว” โดยมีเพื่อนบ้านสี่ห้าคนที่อาศัยติดๆ กันเป็นเพื่อนรวมวงสนทนา บริเวณหลังบ้านของป่าณีและเพื่อนบ้านที่ปลูกติดกันทำเป็นชานยื่นออกไปติดกับคลองด้านหลังชุมชน 5 ธันวาคม แต่ละหลังจะใช้บริเวณหลังบ้านนี้ทำกับข้าวและได้พบปะพูดคุยกัน โดยเฉพาะป่าโสที่เป็นทั้งเพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมงานที่ป่าณีได้พูดคุยถึงความเบื่อหน่ายจากงานกวาดถนนที่ทำ “มันทำอย่างเดิมอยู่ทุกวัน เราก็เบื่อ” ทั้งนี้เพราะป่าณีต้องกวาดถนนประจำถนนรอบคูเมืองเชียงใหม่บริเวณสวนบวหาดที่เดิมทุกวันมาเป็นเวลานาน

เวลาช่วงเช้านี้นอกจากได้พูดคุยเรื่องทั่วไปหรือแซวกันให้ได้เสียงหัวเราะระหว่างเพื่อนบ้าน ป้าณียังได้ใช้เวลานี้พูดคุยกับเพื่อนบ้านและเพื่อนสนิทในประเด็นต่างๆ ซึ่งมีเนื้อหาที่ตอกย้ำให้เห็นสภาพของความจน ทั้งความยากลำบากและน่าเบื่อหน่าย อย่างเช่นในเช้าวันหนึ่งป้าณียได้ปรับทุกข์กับป้าไสเกี่ยวกับความเบื่อหน่ายจากการทำงานที่ซ้ำซาก “จะคุยกันเรื่องงาน บางทีก็เบื่อพวกที่อยู่รถมันได้เที่ยว คนอยู่ประจำสายอย่างป้าไม่ได้ไปไหนเลย งานไม่เหนื่อยเท่าไร แต่มันเซ็ง ซ้ำซาก คุยกันเรื่องนี้” (สุวรรณณี รัตนชัย, สัมภาษณ์)

สำหรับป้าไสมีทางออกในเรื่องนี้ ด้วยการหยุดงานไม่ไปกวาดถนนในเส้นที่ตัวเองต้องรับผิดชอบ หลังจากนั้นหัวหน้าก็ย้ายให้ป้าไสไปอยู่ประจำรถ เพราะการขาดงานของป้าไสหมายความว่า ช่วงถนนที่ป้าไสรับผิดชอบกวาดทุกวันจะต้องสกปรก จึงมีการเปลี่ยนให้พนักงานกวาดถนนคนอื่นไปรับผิดชอบแทน เช่นเดียวกับที่ป้าณียได้ใช้วิธีการเดียวกันกับป้าไสคือการหยุดงาน แต่มีความแตกต่างที่ป้าณียเล่าให้ฟังว่า “ป้าไม่ดื้อ” หมายความว่า ป้าณียได้เข้าไปพูดคุยกับหัวหน้าก่อน โดยให้เหตุผลว่าการกวาดถนนต้องใช้คนที่ข้อแขนแข็งแรง แต่เมื่อยังไม่ได้ย้ายขึ้นรถอย่างที่ต้องการ ป้าณียก็ใช้วิธีการที่ป้าไสทำสำเร็จแล้วคือการหยุดงาน สุดท้ายหัวหน้าของป้าณียก็ได้เปลี่ยนหน้าที่ป้าณียงานจากการกวาดถนนประจำสายให้มาอยู่ “หน่วยพัฒนา” โดยทำงานอยู่ประจำรถของเทศบาลนครเชียงใหม่แทน แต่เมื่อป้าณียพูดถึงเรื่องนี้ต่อหน้าป้าไสก็จะพูดติดตลกว่า “คนนี้เป็นคนนำทางสำเร็จก่อน ป้าเลยใช้เทคนิคนี้ตาม”

“การหยุดงาน” ในชีวิตประจำวันของป้าไส เป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อสู้ของคนจนเพื่อต่อรองให้ได้กับสิ่งที่ตนเองต้องการ ในกรณีนี้คือ การได้ย้ายทำงานประจำรถทำความสะอาดถนนการกวาดถนนประจำสายเดิม เช่นเดียวกับกรณีของป้าณียที่บอกว่า “ป้าไม่ดื้อ” แต่ป้าณียก็เลือกเดินตามรอยของป้าไสเป็นวิธีการต่อรองในชีวิตประจำวันของตน

เช่นเดียวกับทุกวัน เมื่อกาแฟหมดแก้วทุกป้าณียและเพื่อนบ้านทุกคนต่างแยกย้ายไปอาบน้ำแต่งตัวออกไปทำงาน จะเห็นได้ว่า ร้านกาแฟจึงกลายเป็นพื้นที่หรือแหล่งที่คนจนใช้สื่อสารหรือปรับทุกข์ลักษณะของ “ความจน” ตลอดจนแก้ไขปัญหาระหว่างกัน รวมถึงการแลกเปลี่ยนและการเลียนแบบเทคนิคของการต่อสู้กับผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจของคนจน

ทุกเช้าป้าณียจะขับ “รถเครื่อง” หรือมอเตอร์ไซด์ออกจากบ้านประมาณเจ็ดโมงครึ่ง โดยขี่รถเครื่องวัดเลาะไปตามซอยจากชุมชนไปทะเลถนนใหญ่ สำหรับจุดหมายปลายทางของป้าณียอยู่ที่แขวงศรีวิชัย เริ่มต้นการทำงานด้วยการลงชื่อเข้างานก่อนแปดโมงเช้า ป้าณียอาจมีเวลาช่วงเช้านี้คุยกับเพื่อนร่วมงานที่เป็นพนักงานกวาดถนนของเทศบาลนครที่มีอยู่ประมาณ 70 คน โดยหากคนที่เคยอยู่มาห้าหกปีก็จะคุ้นหน้ากัน ครั้งหนึ่งของพนักงานเป็นพนักงานประจำที่มีสวัสดิการประกันสังคม ส่วนอีกครึ่งหนึ่งเป็นพนักงานจ้างรายวัน สำหรับป้าณียเป็นพนักงานจ้างแบบรายวันที่

ไม่ได้รับสิทธิประกันสังคม โดยป้าณีกล่าวถึงรายได้ของตัวเองว่า “ถ้าหยุดก็หยุดได้ แต่ไม่ได้ค่าจ้าง” สะท้อนความหมายของ “คนจน” ว่า เป็นผู้มีรายได้ไม่แน่นอน

สำหรับเพื่อนร่วมงานที่เจอกันทุกเช้า ป้าณีเล่าให้ฟังว่า แต่ละปีจะมีการว่าจ้างพนักงานกวาดถนนเข้ามาใหม่ บางคนอาจจะไม่ค่อยคุ้นเคยกันมากนัก โดยเฉพาะเดิมที่ป้าณีเคยรับผิดชอบกวาดถนนประจำสาย เมื่อลงชื่อเข้างานตอนตีห้าก็จะขี่รถเครื่องไปกวาดถนนคนเดียว “เมื่อสว่างถนนที่รับผิดชอบต้องสะอาด” ป้าณีจึงไม่ค่อยได้พบปะกับเพื่อนร่วมงาน จะมีเพียงพนักงานที่รับผิดชอบถนนเดียวกัน และนายตรวจที่มีหน้าที่ตรวจตราความสะอาดของถนนสายต่างๆ ที่บอกได้ถึงความรับผิดชอบของพนักงานกวาดถนนแต่ละคนที่อยู่ประจำแต่ละสาย

อย่างไรก็ตาม เมื่อป้าณีย้ายมาอยู่ประจำรถเมื่อต้นเดือนพฤษภาคม ทุกเช้าแปดโมงจะต้องเตรียมขึ้นรถพร้อมกับเพื่อนร่วมงานรวมทั้งหมดสิบคน ป้าณีเล่าถึงเพื่อนร่วมงานที่ขึ้นรถคันเดียวกันทุกเช้าว่า ยังไม่รู้จักชื่อหมดบางคนก็มีเชื้อฉี่วะ หรือมั้ง และบางคนเป็นยางคุยกันไม่ค่อยรู้เรื่อง แต่ป้าณีก็จะคุยให้สนุกกว่าให้เพื่อนร่วมงานรุ่นลูกรุ่นหลานสอนภาษาถิ่นให้แล้วป้าณีจะสอนภาษาไทยให้แลกเปลี่ยนกัน โดยทั้งสิบคนที่ขึ้นรถไปด้วยกันจะแบ่งช่วงเวลากการทำงานออกเป็นสองช่วง คือ ช่วงแรกเข้าแปดโมงถึงสิบเอ็ดโมง และช่วงที่สองบ่ายโมงถึงสี่โมงเย็น ป้าณีเล่าให้ฟังถึงการทำงานในช่วงเช้าว่า แปดโมงขึ้นรถเขาก็จะเอาไปปล่อยตามสาย โดยป้าณีจะลงไปกวาดถนนบริเวณสันติธรรม ทั้งนี้หน้าที่ของป้าณีและเพื่อนร่วมงานทุกคน คือ ไปทำความสะอาดบางคนเขาตัดกิ่งไม้ทิ้งไว้ที่ถนน โดยป้าณีและเพื่อนร่วมงานจะช่วยกันเก็บขึ้นรถแล้วกวาดให้สะอาด ทั้งนี้หากตรงไหนสกปรกมีกิ่งไม้จำนวนมากก็ไปช่วยกันเก็บก่อน จากนั้นแต่ละคนก็ลงกวาดถนนคนละเส้นเฉลี่ยความยาวของถนนที่แต่ละคนต้องรับผิดชอบ เมื่อผู้วิจัยถามถึงระยะทางที่แต่ละคนต้องรับผิดชอบ ได้รับคำตอบจากป้าณีว่า “ประมาณกิโลหนึ่งได้”

เมื่อถึงเวลาพักกลางวันประมาณสิบเอ็ดโมงครึ่งรถจะกลับมารับพนักงานไปส่งที่แขวงศรีวิชัย โดยพนักงานที่บ้านไกลส่วนใหญ่จะเตรียมอาหารมากินหรือซื้อกินบริเวณที่ทำงาน ส่วนป้าณีและป้าไสจะกลับมากินข้าวกลางวันที่บ้าน ซึ่งป้าณีจะมีอาหารที่ทำเอาไว้แล้วตั้งแต่เช้า หรือบางครั้งอาจออกไปซื้อกับข้าวในชุมชน ป้าณีจะได้มีโอกาสพูดคุยกับเพื่อนบ้าน “เพื่อนหัวซอยท้ายซอยเพื่อนเยอะ” ดังนั้นการซื้อกับข้าวของป้าณีจึงเป็นช่วงเวลาของการพูดคุย โดยป้าณีเรียกว่า “เป็นการพักผ่อนไปในตัวเสร็จ” เมื่อมีเวลาเหลือป้าณีอาจเปิดดูรายการโทรทัศน์ ซึ่งบางครั้งอาจงีบหลับไป

แต่อย่างไรก็ตาม ในวันหนึ่งเมื่อผู้วิจัยเข้าไปเยี่ยมบ้านของป้าณีประมาณเที่ยง ในห้องพักเล็กๆ มีลูกชายป้าณีกำลังนอนดูโทรทัศน์ ขณะที่เมียกำลังดูลูกอายุประมาณสองขวบที่กำลังเล่นตุ๊กตุนในห้องพัก เมื่อมีโอกาสถามถึงลูกชายได้รับคำตอบจากป้าณีว่า เพิ่งย้ายจาก

กรุงเทพฯ มาทำงานเป็นพนักงานดูแลฟิตที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นพนักงานรับจ้างรายวัน แม้ว่าลูกชายจะมาเช่าบ้านอยู่ในบริเวณใกล้ๆ กัน แต่ลูกชายมักพาครอบครัวมากินอยู่ที่บ้านป่าณีและดูโทรทัศน์ในช่วงกลางวัน จนบางครั้งป่าณีต้องเอ่ยปาก “กลับไปได้แล้ว” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความคับแคบของห้องพักที่ป่าณีพูดติดตลกว่า “ยิ่งบ้านเรากว้างขวางอยู่ด้วย” อีกทั้งบางครั้งป่าณีอาจต้องการจับหลับ “บางทีก็ได้พักถ้าไม่มีเด็กเล็กไม่มีคน ถ้าอยู่คนเดียวกินข้าวเสร็จเปิดทีวีดูก็ได้จับหน่อย” เมื่อถึงเวลาประมาณเที่ยงครึ่งป่าณีจะขี่รถเครื่องกลับเข้าทำงานอีกครั้งให้ทันเวลาเช้างานบ่ายโมง

บ่ายวันหนึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์การทำงานของป่าณี ป่าณีใส่ชุดสีน้ำเงินเข้ม เสื้อแขนยาวที่ซีดจางลงเพราะแสงแดดและความเก่า ส่วนกางเกงสีเดียวกันดูทะมัดทะแมง ป่าณีสวมหมวกปีกกว้างและมีผ้าโพกปิดหน้าสำหรับกันแดด และมีใส่ถุงมือจับด้ามไม้กวาดบริเวณทางเดินเท้า ซึ่งเป็นรูปแบบชุดของคนทำงานระดับล่าง หรือชนชั้นล่าง หรือหากจะกล่าวอีกแบบหนึ่ง เป็นชุดที่อาจจะสร้างหรือกำหนดการรับรู้ให้กับทั้งตัวเองและบุคคลอื่นรับรู้ว่าเป็นคนจนเท่านั้นที่จะมาทำงานแบบนี้

ใบหน้ายิ้มที่หน้าผากมีเม็ดเหงื่อ แม้ว่าป่าณีจะพยายามป้องกันผิวจากแสงแดดแต่ป่าณีจะพูดถึงสีผิวของตัวเองว่า “ดำจนเขียว” หรือ “ผมแดงเพราะแดด” สำหรับงานในช่วงบ่ายป่าณีเล่าว่า เหมือนกับงานช่วงเช้า คือ การเก็บเศษไม้หรือการกวาดถนนแต่ละเส้น แต่อย่างไรก็ตาม บางครั้งป่าณีและพนักงานประจำรถจะต้องทำ “งานด่วน” ของเทศบาล อาทิเช่น การเก็บป้ายหาเสียงของการเลือกนายกเทศมนตรีเชียงใหม่ หรือเทศบาลมีงานต้องจัดเวทีกางเต็นท์ป่าณีและพวกก็ต้องไปจัดเตรียมสถานที่กางเต็นท์และขนเก้าอี้ให้เรียบร้อย ที่ผ่านมากเกิดน้ำท่วมบริเวณริมแม่น้ำปิง ป่าณีและพวกก็ต้องทำ “งานด่วน” โดยไปกรอกทรายใส่ถุงมัดแล้วช่วยกันยกขึ้นรถ ซึ่งคนไหนมีกำลังไวกก็ช่วยกันยกโยนขึ้นรถ ส่วนคนไหนไม่ไวกก็นั่งกรอกทรายนั่งมัด นอกจากนี้ หากมีหน่วยงานอื่นยืมเต็นท์ของเทศบาลนครเชียงใหม่ “งานด่วน” แบบนี้ป่าณีและพวกอาจได้รับค่าตอบแทนจากวัดหรือหน่วยงานต่างๆ ที่ป่าณีและพวกไปทำงานให้

แต่อย่างไรก็ตาม ป่าณีเล่าว่า รายได้พิเศษจากงานด่วนนี้ไม่แน่นอน “คนละเยี่สิบห้าสิบบได้มาแบ่งกันกิน บางทีไปตามวัดให้มาเป็นพันก็เอามาแบ่งกัน ก็แล้วแต่เขาจะให้เราเราไม่ได้ไปเรียกร้อย” นอกจากนี้บางครั้งหน่วยงานติดต่อผ่านเทศบาลนครเชียงใหม่ก็จะจ่ายค่าเยี่มอุปกรณ์ไว้แล้วที่สำนักงานเทศบาล โดยป่าณีเล่าว่ารายได้ส่วนนี้จะนำไปเข้า “ส่วนกลาง” แล้วนำมาใช้ในงานเลี้ยงปีใหม่ของพนักงาน ดังนั้น บางครั้งป่าณีและพนักงานที่ประจำรถก็จะได้รายได้พิเศษจากการปฏิบัติ “งานด่วน” นี้

แม้ว่าป่าณีจะต้องทำงานที่หลากหลาย จากเดิมที่กวาดถนนประจำสายเพียงอย่างเดียว เมื่อผู้วิจัยถามถึงงานแต่ละวันว่าเหนื่อยมากขึ้นกว่าเดิมหรือเปล่า ป่าณีให้คำตอบว่า สำหรับการงานแต่ละวันถือว่าเหนื่อย แต่มีเพื่อนร่วมงานช่วยกันหลายคนทำให้งานเสร็จเร็ว “คนเยอะมันเลยไม่เหนื่อยเท่าไร ก็เหมือนกับเล่นกันไป” เมื่อถึงเวลาเลิกงานสี่โมงเย็นรถพัฒนาจะกลับมาส่งที่แขวงศรีวิชัย ป่าณีต้องลงเวลาทำงานอีกครั้ง ในช่วงเย็นนี้ป่าณีอาจได้มีโอกาสพูดคุยกับเพื่อนพนักงานเทศบาลด้วยกัน ซึ่งบทสนทาก็มีเนื้อหาในลักษณะการปรารภถึงความไม่เท่าเทียมหรือความด้อยโอกาสของตน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ได้มีส่วนที่สร้างทัศนคติของความจนให้ฝังแน่นยิ่งขึ้น อย่างเช่นเมื่อผู้วิจัยถามว่ามีการพูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง ป่าณีตอบว่า เป็นการทักทายทั่วไป แต่บางครั้งมีการพูดแซวกับเพื่อนพนักงานที่เป็นลูกจ้างประจำว่า “แกยังดีกว่าฉันทำงานได้เงินเดือนและมีวันหยุด แล้วยังได้สิทธิประกันสังคมอีกด้วย” แต่ส่วนใหญ่ที่ป่าณีทำเป็นประจำ คือ “ลงรถก็ไปเซ็นชื่อ บิดมอไซค์กลับบ้านแล้ว”

เมื่อกลับมาถึงบ้าน สิ่งแรกที่ป่าณีมักทำก่อนเป็นอย่างแรกคือการอาบน้ำ เพราะการทำงานตากแดดมีเหงื่อเหนียวตัว อีกทั้งบางครั้งต้องไปเก็บกวาดขยะที่สกปรก “มีบางครั้งก็ป่าต้องเก็บเศษขยะที่มันเหม็นๆ” เมื่ออาบน้ำแต่งตัวเสร็จเรียบร้อยป่าณีจึงออกไปซื้อกับข้าวที่กาดหรือตลาดก้อม โดยส่วนมากป่าไม่ค่อยได้ซื้อกิน เพราะอาหารภาคเหนือไม่ค่อยถูกปาก ป่าว่า “ขนาดน้ำพริกเองยังกินไม่ได้เลย” ส่วนสามีของป่ามักจะกลับมาตีหม้อทุกเย็นแล้วก็เข้ามานอน ทำให้ไม่ค่อยได้มีโอกาสพูดคุยกันมากนัก โดยช่วงหลังหลังสามีของป่าไปทำงานเร่ขายแว่นตาตามอำเภอรอบนอก จึงได้กลับมาอนบ้านเฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์

เย็นวันหนึ่งที่ผู้วิจัยเข้าไปคุยกับป่าณีที่บ้านพัก ป่าณีเพิ่งกลับจากกาดก้อม “วันไหนอยากกินปลาหรือเนื้อสดก็จะออกไปที่ตลาด” ป่าปะแป้งขาวทั้งที่หน้าและบริเวณคอตัดกับสีผิวเข้มของป่า ผมยาวสีแดงจากการกัดของแดดมั่วรวบไว้ไม่ให้รุ่งรัง ผู้วิจัยทักทายแล้วถามว่าตอนเย็นกลับเข้าบ้านป่าต้องทำอะไรบ้าง ป่าณีชี้ไปที่เสื้อที่แขวนอยู่ในห้องแล้วบอกว่า “เอาผ้ามาพับเก็บ” บางครั้งก็เปิดโทรทัศน์ดูไปด้วย จากนั้นป่าเดินไปที่ซานหลังบ้านผู้วิจัยเดินตามออกไปได้กลิ่นน้ำครำจากคลองหลังบ้านโชนมา ป่าณีนั่งลงที่ซานไม้ไผ่เอาผักนึ่งใส่ภาชนะล้างน้ำเตรียมไว้สำหรับผัดเป็นอาหารมือเย็น ป่าณีหันไปพูดคุยกับเพื่อนบ้านสามสี่คนนั่งเตรียมอาหารเย็นเหมือนกัน โดยเพื่อนบ้านถามถึงอาหารเย็นป่าณีตอบไปว่า “วันนี้กินผักนึ่งเหมือนกันเลย” และก่อนที่ป่าณีจะทำกับข้าวผู้วิจัยขอเวลาคุยกับป่าณีในห้องพัก เมื่อการพูดคุยผ่านไปประมาณครึ่งชั่วโมง ผู้วิจัยได้ยินเสียงโทรทัศน์และผู้ชายเดินอยู่ภายนอกบ้านพักของป่าณี จากนั้นป่าณีก็พูดว่า “สามีมาแล้วคงอยากเข้ามาอนในบ้าน” มาสอบถามภายหลังจึงรู้ว่าสามีเพิ่งกลับมาจากการตระเวนเร่ขายแว่นตาจากอำเภอฝาง ผู้วิจัยจึงชวนป่าณีออกไปคุยต่อที่ร้านขายของชำบริเวณหน้า

ปากชอย เพราะไม่อยากรบกวนสามีของป้า แต่เมื่อนั่งคุยกันอยู่สักครู่สามีป้าก็เดินเข้ามาด้วยอาการเมาและขอเงินป้าโดยบอกว่า “เอามาร้อยหนึ่ง” ป้าฉีกเงินที่เห็นบ่อยที่เสื้อชั้นในให้ไป เมื่อได้เงินไปแล้วสามีป้ายังกล่าวลอยขึ้นมาว่า “ถึงเวลาทำอาหารให้ลูกให้ผัว มัวแต่มาดื่มภาษณ์” ป้าถึงกลับหน้าเสียวหันมาพูดกับผู้วิจัยว่า “พอเมาก็จะเป็นอย่างนี้” ผู้วิจัยเห็นว่าบรรยากาศไม่ค่อยดีจึงขอตัวกลับก่อน เพื่อให้ป้าได้ไปจัดหาเตรียมอาหารเย็นสำหรับสามี

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตอยู่ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของป้า เป็นสภาพความเป็นอยู่ของคนจน มีทั้งลักษณะการยอมรับ การต่อรอง และต่อต้านในชีวิตประจำวันของป้า ทั้งนี้ความหมาย “คนจน” ที่ชัดเจนประการหนึ่งการใช้ชีวิตในหนึ่งวันของป้า คือ คนจนเป็นผู้ใช้แรงงาน และคนจนเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตามในชีวิตประจำวันของป้า กลับเป็นพื้นที่ในการต่อรองกับผู้มีอำนาจเหนือกว่าทางเศรษฐกิจ รวมถึงเพื่อนร่วมงาน สามี และลูก อาทิเช่น เทคนิค “การหยุดงาน” ต่อรองการเป็นพนักงานกวาดถนน หรือ “การแซว” เพื่อนร่วมงานที่เป็นพนักงานประจำที่มีความใกล้ชิดกับหัวหน้างานจนได้ทำงานล่วงเวลา หรือในบทบาทความเป็นแม่ ป้ามีวิธีการต่อรองด้วยการพูดแบบที่เล่นที่จริงในการไล่ลูกและครอบไว้ให้ “กลับไปได้แล้ว” เมื่อป้าต้องการนอนงีบในบ้านของตนหลังเลิกงาน รวมทั้งการให้เงินสามีที่เมาเหล้า “เอามาร้อยหนึ่ง” ด้านหนึ่งอาจเป็นการยอมรับอำนาจทางสังคมที่เหนือของสามีป้า ขณะเดียวกันป้าเลือกที่ใช้ “การบ่นว่าสามี” เป็นวิธีการต่อรองอำนาจของสามีอยู่เป็นประจำ “ถ้าพูดไม่ถูกหูก็หงุดหงิดไปหมดละ บางทีเราบ่นเราว่า เค้กก็เคย”

2. การใช้สื่อในชีวิตประจำวันของป้า

เมื่อผู้วิจัยเข้าไปที่บ้านของป้าสังเกตเห็นโทรทัศน์ขนาดสิบสี่นิ้วพร้อมเครื่องวีซีดี ผู้วิจัยถามถึงการเปิดรับสื่อที่ป้าชอบ ได้รับคำตอบจากป้าว่า “อ่านหนังสือพิมพ์ไม่ออกส่วนใหญ่ จึงใช้ดูโทรทัศน์ บางครั้งก็จะดูหนังแผ่น” ป้าจะใช้วีซีดีเพื่อความบันเทิง พร้อมเล่าถึงที่มาของเครื่องวีซีดีด้วยน้ำเสียงที่ภาคภูมิใจว่า “ลูกสาวเห็นแม่ไม่มีเลยให้แม่ไว้เปิดดูหนัง” มีข้อน่าสังเกตว่าวีซีดีนี้น่าจะมีความสำคัญต่อป้า สังเกตได้จากกรณีผ้าคลุมเครื่องวีซีดีไว้เป็นอย่างดี ป้านี้อาจจะสร้างความหมายให้กับวีซีดี ในแง่เป็นเครื่องที่แสดงถึงสถานภาพของคนจน หรือสถานภาพทางเศรษฐกิจที่มีอันจะกินบ้าง

สำหรับช่วงเวลาการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ของป้าจะแบ่งเป็นสองช่วง ช่วงเวลาแรกตอนพักเที่ยงที่ป้าเข้ามากินอาหารที่บ้าน โดยเมื่อกินอาหารกลางวันเสร็จบางวันอาจใช้เวลาพูดคุยกับเพื่อนบ้าน ช่วงเวลาที่สองที่ป้าจะมีโอกาสได้ดูโทรทัศน์คือตอนเย็นหลังเลิกงาน ส่วนใหญ่

ป้าณี (สุวรรณี รัตนชัย, สัมภาษณ์) จะเปิดโทรทัศน์เป็นรายการข่าว “ดูข่าว ดูทุกอย่าง ตอนเย็น ข่าวช่อง 3 ช่อง 7 และ ITV ดูหมด”

ทั้งนี้การดูรายการข่าวจึงเป็นเสมือนช่องทางที่ “คนจน” ใช้สร้างความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ให้กับตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการลดระดับความด้อยของตนเอง ดังนั้น การเปิดรับข่าวสารอาจทำให้เกิดความรู้สึกเท่าเทียมกับคนระดับอื่นๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นช่องทางการต่อสู้ระหว่างชนชั้นระดับล่างกับชนชั้นกลางหรือชนชั้นนำ ทั้งนี้อย่างน้อยก็ในแง่ระดับการรับรู้ข่าวสารว่า “คนจน” ก็รู้อะไรเหมือนๆ หรือพอๆ กับคนระดับอื่นๆ เหมือนกัน นอกจากนี้การรับชมรายการข่าวอาจเป็นแบบแผนการเปิดรับสื่อของคนจน สะท้อนให้เห็นความต้องการและการให้คุณค่ากับ “ความรู้” ของคนจนกับเกี่ยวกับสถานการณ์รอบตัว มากกว่าความรู้ที่ตนเองมีอยู่ ชีวิตประจำวันว่า “เป็นความรู้” อาทิเช่น ความรู้เกี่ยวกับการทำอาหาร การกวาดถนน และการตัดต้นไม้ เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างความหมาย “ความรู้” ที่ผูกขาดอยู่กับระบบการศึกษา “ความรู้ของคนจน” ในชีวิตประจำวัน จึงไร้คุณค่าเมื่อเทียบกับความรู้ในมหาวิทยาลัย หรือรายการข่าวสารในโทรทัศน์ ดังที่ป้าณี (สุวรรณี รัตนชัย, สัมภาษณ์) พูดถึง “การอ่านไม่ได้” ของตนเองที่ชัดเจน “ความไม่รู้” ตามการสร้างความหมายผ่านสถาบันการศึกษา ด้วยการชมรายการโทรทัศน์ประเภทข่าวสารนั่นเอง “เราจะได้อ่านเพราะว่าอ่านหนังสือไม่ได้”

นอกจากนี้ ป้าณีมักใช้เวลาดูรายการข่าวโทรทัศน์ควบคู่ไปกับการพับผ้า หรือกวาดทำความสะอาดห้องพักไปด้วย อย่างที่ป้าณีเล่าว่า “เปิดไว้ตลอดเป็นเพื่อน” หรือกินข้าวไปด้วยก็ดูโทรทัศน์ไปด้วยเหมือนว่าป้าณีมีโทรทัศน์เป็นเพื่อนแก้เหงา ทั้งนี้เพราะช่วงที่สามีเคยทำงานร้านอาหารจะกลับถึงบ้านก็เที่ยงคืน และเมื่อลาออกไปรับจ้างตระเวนขายแวนตาตามอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ป้าณีจึงต้องดูบ้านเพียงคนเดียวและมีโทรทัศน์เป็นเพื่อนคลายความเหงา เมื่อผู้วิจัยถามถึงป้าไอที่เป็นเพื่อนบ้านว่าได้มาดูโทรทัศน์ด้วยกันบ้างมั๊ย ได้รับคำตอบจากป้าณีว่า บางทีก็มีเพื่อนบ้านมาคุยบ้าง ส่วนโทรทัศน์มีกันทุกหลังก็ต่างคนต่างดู และเมื่อถามถึงรายการประเภทละครหลังข่าวว่าได้ติดตามดูบ้างหรือไม่ ป้าณีให้คำตอบว่า “ไม่ค่อยได้ดู” ทั้งนี้เนื่องจากความเหนื่อยล้าจากการทำงานตากแดดทั้งวัน อีกทั้งยังต้องออกไปทำงานตั้งแต่เช้าทุกวัน ทั้งนี้แบบแผนการใช้สื่อของป้าณีในวันธรรมดาไม่ได้แตกต่างจากวันเสาร์อาทิตย์เลย เนื่องจากป้าณีทำงานรายวันจึงไม่มีวันหยุด สำหรับรายการเกมปลดหนี้ที่ออกอากาศในวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันทำงานของป้าณี ป้าเล่าว่า จะมีโอกาสได้ดูรายการเกมปลดหนี้ตอนที่ไปกวาดถนน โดยจะแวะนั่งพักและดูโทรทัศน์ในร้านค้าที่มีไว้สำหรับลูกค้า

ภาพที่ 4.2

ป่าณีมักดูรายการข่าวหลังจากเลิกงาน และมักทำงานบ้านควบคู่ไปด้วย

ในขณะเดียวกัน ป่าณีจะมีโอกาสใช้เวลาดูโทรทัศน์เพิ่มมากขึ้นในช่วงที่เครียด โดยเฉพาะปลายเดือนที่ต้องหาเงินไปใช้คืนกับเจ้าหนี้ ป่าณีเล่าว่า ปกติทุกวันในช่วงเย็นจะต้องออกไปซื้อข้าวที่ตลาดหรือที่ร้านค้าในชุมชน ซึ่งจะมีเวลาพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่ร้านค้า “เพื่อนเยอะทั้งหัวชอยท้ายชอย” แต่ถ้าช่วงไหนที่ป่าไม่ค่อยมีเงินหรือช่วงสิ้นเดือนที่ครบกำหนดต้องเอาเงินไปคืนเจ้าหนี้ ป่าณีเล่าว่าจะ “เก็บเนื้อเก็บตัว” อยู่ที่บ้านพักของตนเองไม่ออกไปไหน ในช่วงเวลาความเครียดนี้เองป่าณีจะดูรายการโทรทัศน์และกิน เพื่อผ่อนคลายความเครียดจากหนี้สิน “ยิ่งเครียดป่าจะยิ่งกิน แล้วก็นอนดูทีวีไป” จะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันของป่าณีมีโอกาสใช้สื่อโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามหากเทียบเวลากาการใช้สื่อโทรทัศน์กับเวลาที่เหลือในหนึ่งวัน ถือเป็นสัดส่วนเวลาที่น้อยมาก แสดงให้เห็นว่าในแง่อิทธิพลแล้วโทรทัศน์ไม่ได้มีอำนาจโดยสมบูรณ์ในการสร้างความหมาย “คนจน” ให้กับป่าณี ทั้งนี้เวลาที่เหลือในชีวิตประจำวันที่ป่าณีต้องปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับคนรอบข้าง ที่อาจส่งผลกระทบต่อป่าณีในการผลิตซ้ำและต่อรองความหมาย “คนจนและการเป็นหนี้”

3. การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างของป่าณี

3.1 การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับคนในครอบครัว

การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวต่างมีลักษณะส่งผลต่อการรับรู้สภาพของความเป็น “คนจน” ระหว่างกัน กล่าวคือ พฤติกรรมของตัวป่าณีกับบุคคลในครอบครัว ต่างส่งอิทธิพลซึ่งกันและกันต่อการรับรู้ และการให้ความหมาย “คนจน” สำหรับครอบครัวของป่าณี ประกอบด้วยสามีและลูกสาว ที่ป่าณีขอเพื่อนบ้านมาเลี้ยงตั้งแต่เล็กๆ ป่าแต่งงานอยู่กับสามีมา 25 ปี สามีป่าทำงานรับจ้างเร่ขายแว่นตาไปตามอำเภอต่างในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนลูกสาวอายุ 23

ปีแล้วเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 6 ปัจจุบันทำงานเป็นพนักงานขายเครื่องสำอางอยู่ที่ห้างสรรพสินค้าในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ป้าณีนีมีลูกชายอีก 3 คนกับสามีเก่าที่เคยใช้ชีวิตร่วมกันที่กรุงเทพฯ แต่เมื่อหย่ากันสามีเป็นคนรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกๆ ทั้งสามคน ส่วนป้าณีมาพบกับสามีคนปัจจุบันและย้ายมาอยู่เชียงใหม่ด้วยกันจนถึงทุกวันนี้ เดิมทีสามีป้าณีเคยทำงานรับจ้างอยู่ในเมืองเชียงใหม่และกลับมาอนที่บ้านทุกวัน แต่ปัจจุบันป้าณีกับสามีจะได้เจอกันเฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์เท่านั้น เพราะสามีไปรับจ้างเฝ้าชายแวนตาในอำเภอรอบนอกเมืองเชียงใหม่ ส่วนลูกสาวป้าณีจะใช้การพูดคุยกันทางโทรศัพท์บ้างเป็นครั้งคราว หรือเมื่อป้าต้องลงไปกรุงเทพฯ ก็จะแวะเจอกับลูกสาวที่อยุธยาก่อน ปัจจุบันลูกชายคนหนึ่งจากสามีเก่าของป้า ได้ย้ายขึ้นมาทำงานเป็นพนักงานประจำลิฟต์อยู่ที่เชียงใหม่พร้อมกับลูกสะใภ้และหลานอีกหนึ่งคนอายุประมาณสองขวบ โดยมาเช่าบ้านอยู่บริเวณใกล้ๆ กับบ้านของป้าณีในชุมชน 5 ธันวาคม

3.1.1 ป้าณีกับสามี: “คนจน” มีความอดทนกับการดูแลคนในครอบครัว และมีวิธีการต่อรองความหมายนั้น

ทุกเช้าป้าณีต้องตื่นนอนประมาณตีสี่ครึ่งขณะสามีของป้ายังหลับอยู่ และต้องออกไปทำงานกวาดถนนตั้งแต่ตีห้า ป้าณีและสามีจึงไม่ได้มีโอกาสพูดคุยกันในตอนเช้า เมื่อสามีป้าตื่นขึ้นจะต้องช่วยป้าณีหุงข้าวไว้ เพราะป้าณีจะกลับเข้ามาพักช่วงแรกเวลาประมาณโมงเช้า บางครั้งป้าณีอาจจะซื้อกับข้าวหรือกลับมาทำอาหารให้กับสามีและตนเอง ทั้งนี้อาหารเช้าที่ป้าทำไว้ก็จะเผื่อไว้สำหรับเป็นอาหารมือเที่ยงไปด้วย เมื่อกินอาหารเช้าเสร็จป้าณีจะต้องออกไปกวาดถนนแล้วได้กลับมากินอาหารเที่ยง โดยมีเวลาพักประมาณสองชั่วโมงระหว่างสิบเอ็ดโมงถึงบ่ายโมง จะเห็นได้ว่า การปฏิสัมพันธ์ของป้าณีในฐานะภรรยาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการทำอาหารให้กับสามี นอกจากนี้เกือบทุกวันป้าณีต้องกลับมาบ้านต้องเจอกับสามีที่ป้าณีเล่าให้ฟังว่า “ชอบกินเหล้า เขาก็กิน กินแล้วก็หลับ ป้ายก็ไปทำงาน” และเมื่อสามีกลับจากทำงานประมาณเที่ยงคืน ป้าณีก็เข้านอนแล้ว ดังนั้น เวลาส่วนใหญ่ที่ป้าณีเจอกับสามีเป็นเวลาที่มีสามีเมาหรือไม่กินนอนหลับ นอกจากนี้เมื่อสามีของป้าเกิดไม่สบายขึ้นมา ป้าณีก็เป็นผู้ที่ดูแลด้วยการไปพบหมอที่โรงพยาบาลแทนสามี ทั้งนี้เพราะสามีของป้าไม่มีบัตรประกันสุขภาพ เมื่อลุงต้องไปติดต่อขอทำบัตรประกันสุขภาพของตนเอง ป้าณีก็ต้องหยุดงานไปด้วย โดยป้าพูดถึงสามีของตนเองว่า “พูดไม่ค่อยเป็น เราต้องทำแทนทุกอย่าง”

เย็นวันหนึ่งที่ผู้วิจัยนัดสัมภาษณ์กับป้าณีที่บ้าน เมื่อถามถึงสามีของป้า ป้าณีเล่าว่า สามีของป้าเพิ่งเปลี่ยนงานจากงานรับจ้างที่ร้านอาหารที่อยู่ใกล้ๆ บ้าน ไปทำงานรับจ้างเฝ้าชายแวนตาตามอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นป้าณีกับสามีจะได้เจอกันในช่วงวันเสาร์อาทิตย์ เช่นเดียวกับวันที่สามีป้ากลับมาพักที่บ้าน โดยขณะที่ผู้วิจัยนั่งคุยกับป้าอยู่ที่

บ้านพัก ป้าณีบอกกับผู้วิจัยว่า สามีคงอยากจะเข้ามานอนพักผ่อน ผู้วิจัยจึงย้ายไปนั่งสัมภาษณ์ ป้าณีต่อที่ร้านค้าหน้าปากซอยที่อยู่ไม่ไกล เมื่อนั่งคุยสักครู่สามีป้ากัก็เดินเข้ามาแล้วพูดขึ้นว่า “เอาเงินมาร้อยหนึ่ง” ป้าณีควักเงินให้ไปหันมาพูดกับผู้วิจัยว่า “เวลาเขาก็เป็นอย่างนี้” ระหว่างที่ผู้วิจัยจะถามคำถามกับป้าณี สามีของป้ากัก็พูดขึ้นด้วยน้ำเสียงของคนเมาว่า “ถึงเวลาทำอาหารให้ลูกให้ผัวมัดแต่มาสัมภาษณ์” แม้ว่าป้าณีมีต้องทำหน้าที่ของเมียที่ต้องดูแลสามีเรื่องอาหารการกิน บางครั้งต้องรวมถึงค่าเหล้า “เอามาร้อยหนึ่ง” ตามที่สามีป้าต้องการ แต่อย่างไรก็ตาม ป้าณีใช้วิธีการต่อรองอำนาจของสามีด้วยการ “บ่นสามีอยู่บ่อยๆ” ทั้งนี้อาการ “บ่นสามี” ของป้าณีเกิดขึ้นได้ เนื่องจากป้าณีมีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่าสามี ตามที่ป้าณีกล่าวถึงว่า “ตอนนี้ไม่ได้ทำงานแล้ว” “ปากก็ว่าไปอย่างงั้นแต่ลึกๆ เขาก็มีความดี ตอนยังหนุ่มเขาก็หาเลี้ยงเรากับลูก เขาก็ดี เราไม่ได้ทำงานอยู่บ้านเลี้ยงลูกเขาก็ยังหาให้เรากิน เพราะตอนนี้เขาทำอะไรไม่ได้แล้ว บางทีก็ปากไปเอง แต่ใจลึกๆ ไม่มีอะไร” (สุวรรณณี ชัยรัตน์, สัมภาษณ์)

ตารางที่ 4.2

การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาท “ภรรยา” ของป้าณีเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสามี

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างป้าณีกับสามี	
การสร้างความหมาย “คนจน”	การต่อรองความหมาย “คนจน”
“คนจน” มีความอดทนกับการดูแลคนในครอบครัว	การต่อรองความหมายดังกล่าว โดยป้าณีเห็นว่า ป้าเป็นผู้ที่รับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายต่างๆ ในบ้าน บางครั้งป้าจึงไม่มีความอดทนกับความไม่รับผิดชอบของสามี

3.1.2 ป้าณีกับลูก : “คนจน” ต้องทำงานเลี้ยงดูส่งเสียให้ลูกได้รับการศึกษา และมีวิธีการต่อรองความหมายนั้น

ป้าณีมีลูกทั้งหมดสี่คน โดยสามีคนแรกเป็นผู้เลี้ยงดูลูกชายทั้งสามคน หลังจากที่หย่าขาดจากกัน ส่วนลูกคนที่สี่เป็นลูกสาวที่ป้าณีขอเพื่อนบ้านมาเลี้ยงตั้งแต่ยังเล็กๆ ซึ่งป้าณีจะมีความผูกพันกับลูกสาวมากกว่า เพราะได้ดูแลลูกสาวคนนี้มาตั้งแต่เด็กจนกระทั่งถึงช่วงมัธยมต้นที่แม่แท้ๆ ได้กลับมารับไปอยู่ด้วยกัน แต่ลูกก็ไม่คุ้นเคยกับแม่แท้ๆ ดังนั้น ลูกสาวจึงเลือกที่จะเรียนไปด้วยและทำงานเป็นพนักงานเครื่องสำอางอยู่ที่จังหวัดอยุธยามากกว่าที่จะอยู่กับแม่แท้ๆ ที่จังหวัดชลบุรี โดยลูกสาวจะมีโอกาสโทรศัพท์มาคุยกับป้าณีบ้างเป็นครั้งคราว

ในช่วงที่ลูกสาวคนนี้ยังเด็กอยู่ ป้าณีเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ป้าต้องทำหน้าที่ดูแลให้ลูกได้รับการศึกษา โดยในช่วงนั้นถือเป็นช่วงชีวิตที่ป้าณิลำบาก ทั้งนี้เพราะป้าต้องทำงานรับจ้าง และเก็บเงินส่งลูกให้ได้เรียนหนังสือ

ช่วงลูกเรียนมัธยมจะลำบาก เราก็รับจ้างบ้าง แฟนก็รับจ้างบางวันได้ ร้อยสองร้อย ร้อยกว่าบาทต้องเก็บไว้ให้ลูก เพราะค่าเทอมเราต้องจ่ายเงินสด บางทีสามพันเราก็ไปจ่ายให้เขาก่อนพันห้าร้อยบาท ขอผลัดผ่อน บางทีชุดนักเรียนตัวเดียวเราก็ต้องผ่อนให้ ทางגעפלจะต้องผ่อนช่วงนั้นลำบากมาก (สุวรรณณี ชัยรัตน์, สัมภาษณ์)

อาจกล่าวได้ว่า การกระทำของป้าณิดังกล่าวเป็นการผลิตซ้ำความหมาย “คนจน” ที่เป็น “ผู้หญิง” ต้องรับผิดชอบดูแลส่งเสียลูกทุกอย่างตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งลูกเติบโต เป็น ดังเช่นที่ป้าณีต้องดูแลลูกสาวตั้งแต่เด็กจนกระทั่งมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ หรือแม้กระทั่งลูกชายก็ยังมีพฤติกรรมที่เป็นภาระให้กับแม่ ดังเช่นกรณีของลูกชายและครอบครัวที่ย้ายจากกรุงเทพฯ ขึ้นมาทำงานอยู่ที่เชียงใหม่ วันหนึ่งผู้วิจัยแวะเข้าไปหาป้าณีที่บ้าน แต่ผู้วิจัยกลับพบลูกชายและครอบครัวสามคนพ่อแม่ลูก โดยลูกป้าณีนอนดูโทรทัศน์อยู่ ส่วนลูกสะใภ้กำลังดูแลหลานตัวเล็กที่นั่งเล่นอยู่ในห้องพักของป้า เมื่อได้มีโอกาสสอบถามกลับป้าณีได้รับคำตอบว่า บางครั้งลูกชายและครอบครัวมักจะมากินนอนและดูโทรทัศน์อยู่ที่บ้านของป้าณีทั้งที่มีเช่าบ้านหลังหนึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน แต่ด้วยความเป็นแม่ของป้าณีบางครั้งจึงต้องดูแลอาหารการกินให้กับทั้งลูกและหลาน อีกทั้งบางวันป้าณีต้องการพักผ่อนก่อนกลับเข้าทำงานในช่วงบ่าย ป้าณีจะใช้วิธีการต่อรองความหมายด้วยการพูดที่เล่นที่จริงออกปากได้ว่า “กลับบ้านไปได้แล้ว” ทั้งนี้เนื่องจากถ้าป้าไม่พูดก็ต้องทนกับ “หลานมันวิ่งเล่นเลยไม่ได้นอน”

ในทางตรงกันข้ามกับลูกสาว ซึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่ลูกแท้ๆ แต่ก็ยังให้ความช่วยเหลือกับแม่ เช่นลูกสาวของป้าณีที่ไปทำงานเป็นพนักงานขายอยู่ที่จังหวัดอยุธยา ส่วนใหญ่จะใช้การคุยกันทางโทรศัพท์ หรือป้าอาจได้ไปเจอกับลูกสาวบ้าง เช่นกรณีที่น้องสาวของป้าณีเสียชีวิต ป้าณีจะขึ้นรถโดยสารจากเชียงใหม่ไปแวะนอนค้างกับลูกสาวก่อนหนึ่งคืน “ไปหาลูกก็ให้เงินได้ไปช่วยงานศพน้อง” พอวันรุ่งขึ้นป้าก็เดินทางต่อเข้ากรุงเทพฯ แล้วขากลับป้าณีก็จะแวะพักกับลูกสาวอีกครั้งก่อนจะขึ้นรถมาลงที่เชียงใหม่ “เงินช่วยเขาหมด เราเป็นพี่ก็ต้องจ่าย ขากลับต้องแวะหาลูกเงินค่ารถหมด” ป้าณีกล่าวถึงลูกสาวคนนี้ว่า “พึ่งได้มากกว่าลูกจริงๆ ของป้า”

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างป้าณีกับลูกสาวจึงเป็นการผลิตซ้ำความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ค้ำชู ที่มีการกำหนดบทบาทในความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนในครอบครัว โดยป้าณีผู้เป็นแม่ต้องมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูให้ได้รับการศึกษาที่ดี เมื่อลูกสาวมีงานทำยอมเป็นพี่

ฟังของป่าณีได้ “ลูกก็ดีเวลามีเงินก็ส่งมาให้กินบ้าง หม้อหุงข้าวนี้เขาก็ซื้อให้ เต้าแก๊สเขาก็ซื้อให้” อย่างไรก็ตามป่าณีก็มีวิธีการในการต่อรองกับความหมาย “คนจน” ที่ต้องดูแลลูกๆ เช่นที่ป่าณี ออกปากไล่ลูกชายและหลาน รวมทั้งการกล่าวในเชิงตำหนิลูกชายของตนเองเมื่อมีโอกาส โดยเปรียบเทียบกับลูกสาวที่ป่าขอมมาเลี้ยงตั้งแต่เด็กว่า “ฟังได้มากกว่าลูกจริงๆ ของป่า”

ตารางที่ 4.3

การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาท “แม่” ของป่าณีเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับลูก

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับลูก	
การสร้างความหมาย “คนจน”	การต่อรองความหมาย “คนจน”
“คนจน” ต้องทำงานเลี้ยงดูส่งเสียให้ลูก ได้รับการศึกษา	มีต่อรองกับความหมาย “คนจน” ดังกล่าว โดยป่าณีเห็นว่า ลูกที่โตและมีครอบครัวแล้วควรมีความรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง เห็นได้จากป่าณีออกปากไล่ลูกชายและหลาน และการกล่าวในเชิงตำหนิลูกชายของตนเองเมื่อมีโอกาส

3.2 การให้ความหมาย “คนจน” ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับคนในที่ทำงาน

3.2.1 ป่าณีกับหัวหน้า : “คนจน” คือ ผู้ต้องปฏิบัติตามคำสั่งและไม่ตีตัวเสมอ
หัวหน้า และมีวิธีการต่อรองความหมายนั้น

ป่าณีทำงานเป็นพนักงานกวาดถนนที่เทศบาลนครเชียงใหม่ โดยมีหัวหน้าสองคนคนแรก คือ นายตรวจและหัวหน้าที่อยู่ประจำสำนักงานเทศบาล เมื่อผู้วิจัยถามถึงการเป็นลูกน้องที่ดี ได้รับคำตอบจากป่าณีว่า “เขาสั่งอะไรก็ต้องทำ เป็นลูกน้องที่ดีก็ต้องไม่เถียง ถ้าเขาใช้อะไรก็ทำให้เขาก็แค่นั้น” อาจกล่าวได้ว่า ความหมายของ “ลูกน้อง” คือ ผู้ที่ปฏิบัติตามคำสั่งของหัวหน้า ทั้งนี้เนื่องจากป่าณีอยู่ภายใต้เงื่อนไขสังคมการทำงานในระบบราชการ ที่ยึดกฎระเบียบและระบบการอุปถัมภ์ค้ำชู เห็นได้จากกรณีที่หัวหน้าจะผู้พิจารณาให้ลูกจ้างประจำได้ปฏิบัติงานล่วงหน้าก่อน ทั้งนี้เนื่องเหตุผลหนึ่งที่ป่าณีพูดถึงเป็นเรื่องของความใกล้ชิดสนิทสนม “ปกติเขาจะให้ลูกจ้างโครงการก่อน พวกเราจะได้ก็ต่อเมื่อคนอื่นไม่ทำ ก็จะจับพวกเราอัดเข้าไปแบบเป็นตัวสำรอง”

“ตัวสำรอง” อย่างป่าณีและลูกจ้างชั่วคราวทุกคนต้องยอมรับคำสั่งของหัวหน้าที่มีความลำเอียงนั้นแต่โดยดี ทั้งนี้ป่าณีอธิบายเหตุผลว่า “เพราะเรามันอยู่ห่างเหมือนคนอยู่ข้าง

นอก แต่บางคนอยู่ใกล้ก็就会有ความสนิทสนม ขณะที่คนอยู่ประจำสายอย่างป่าณีต้องยอมรับการตัดสินใจและปฏิบัติตามคำสั่งของหัวหน้า “ก็เศร้าไม่ได้ไปไหน” หรืออย่างวันอาทิตย์เขาก็ได้ไปกวาดถนนเดินกวาดตอนกลางวัน เราก็อยากทำมั่งเขาก็ไม่ให้ทำ เพราะถ้าเราไปเดินนั่นก็ขาดคน มันก็เลยเซ็งไปใหญ่เลย บางครั้งป่าก็เบื่อ เบื่อเซ็ง”

สำหรับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้าและลูกน้องดังกล่าว เป็นการผลิตซ้ำความคิดแบบอำนาจนิยมในที่ทำงาน ในกรณีของป่าณีเป็นรูปแบบอำนาจนิยมในระบบราชการ “เขาสั่งอะไรก็ต้องทำ” โดยยึดถือกฎระเบียบและการปฏิบัติตามสายการบังคับบัญชาเป็นหลัก แม้ว่ากฎระเบียบนั้นจะไม่มีความเป็นธรรมกับผู้ปฏิบัติงานก็ตาม เช่นกรณีที่ป่าณีต้องมีหน้าที่ทำงานกวาดถนนเหมือนกับลูกจ้างประจำ แต่ป่าสุวรรณณีกลับต้องยอมรับเงินค่าจ้างและสวัสดิการน้อยกว่าตามกฎระเบียบของหน่วยงานราชการ ทั้งนี้เพราะป่าสุวรรณณีเป็นลูกจ้างแบบรายวัน

นอกจากนี้ ป่าณีกล่าวถึงปฏิบัติของตนต่อหัวหน้าว่า “เราไม่ค่อยคุยหรือท้วงเรื่องจะมีเรื่องคุยกับหัวหน้า คือ หัวหน้าเขาก็จะอยู่แต่เขาส่วนตัว จะคุยกับพวกลูกน้องพวกนายตรวจ คุยกันเล่นกัน พอเลิกงานก็คุยกันเล่นได้หยอกเย้ากระเซ้าแยกันได้” ดังนั้น ความเป็น “ลูกน้อง” ของป่าณีจึงหมายถึง การเป็นผู้ที่ไม่ปฏิบัติตัวดีเสมอหัวหน้า ทั้งนี้ป่าณีเล่าถึงการปฏิบัติต่อกันระหว่างหัวหน้ากับลูกน้องว่า “จะมีระยะห่าง โดยหัวหน้าเป็นคนใหญ่ที่ลูกน้องอย่างป่าณีไม่ควรเข้าไปพูดคุยกุ๊ยใกล้ชิด “เขาก็ไม่เคยมาจุกจิก เราก็เลยไม่ไปยุ่งกับเขา บางทีนอกงานเขาก็คุยเล่นกับเรามั่ง เราก็ถามเขา แต่ไม่ใช่เรื่องที่ไม่เป็นเรื่องเพราะเขามันคนใหญ่”

สำหรับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับหัวหน้าดังกล่าว เป็นการการผลิตซ้ำความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ค้ำชู ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ไม่เท่าเทียมกัน ที่เข้ามาสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในที่ทำงาน โดยเฉพาะกรณีของป่าณีเป็นพนักงานกวาดถนนแบบรายวันที่ไม่ได้ทำงานพิเศษ ทำให้ขาดอำนาจในการต่อรองกับหัวหน้าที่มักพิจารณาผู้ได้มาทำงานพิเศษจากผู้ที่เป็นลูกจ้างประจำ และมีความใกล้ชิดกับหัวหน้า โดยป่าณีทำงานกวาดถนนประจำสายซึ่งอยู่ห่างไกลจากหัวหน้า จึงไม่ได้รับเลือกให้ไปทำงานล่วงเวลา ทั้งนี้เงื่อนไขที่ป่าณียอมรับอำนาจของหัวหน้ามาจากระเบียบของระบบราชการ และอำนาจจากตำแหน่งหน้าที่

ในขณะเดียวกัน การทำงานกวาดถนนของป่าณีจะมีนายตรวจมาทำหน้าที่ตรวจสอบความสะอาดของถนน ซึ่งหากพบว่าถนนสกปรกก็จะมีการลงโทษพนักงานประจำถนนนั้น โดยป่าเล่าว่า “จะมีคนมาตรวจสอบ เมื่อนายตรวจไม่เห็นเราเขาก็ต้องถาม วันแรกก็ไม่เท่าไร แต่ถ้าไม่เห็นวันที่สองสาม แม้ถ้าไม่เห็นก็ขอให้สะอาด เขาก็จะไม่ว่าอะไร” อย่างไรก็ตามนายตรวจพบว่าถนนเส้นไหนสกปรกพนักงานที่รับผิดชอบจะถูกเรียกเข้าไปคุยตักเตือน จากนั้นหากยังไม่เปลี่ยนพฤติกรรมนายตรวจก็จะส่งเรื่องตามลำดับชั้น โดยหัวหน้าที่ประจำอยู่ในสำนักงานเทศบาล

ดำเนินการต่อไป “หัวหน้าก็จะเรียก แล้วนายใหญ่ก็จะเรียกไปข้างบนอีก ถ้ามันไม่ไหวจริงๆ เขาก็ให้ออก” นั้นหมายความว่า “ลูกน้อง” อย่างป่าณีจะต้องยอมรับการตรวจสอบและควบคุมการปฏิบัติงาน

อย่างไรก็ตาม ป่าณีมีวิธีการต่อรองความหมาย “คนจน” จากการมีปฏิสัมพันธ์กับหัวหน้าว่า “คนจน” เป็นผู้ต้องปฏิบัติตามคำสั่งและไม่ตีตัวเสมอหัวหน้า โดยใช้พื้นที่ส่วนตัวนอกเวลางาน หรือการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มเพื่อนร่วมงาน กล่าวคือ ป่าณีและเพื่อนร่วมงานที่เป็นลูกจ้างรายวัน รวมกลุ่มพูดคุยกันต่อรองการ “ไม่ทำโอ (ที)” หรือ “ต้องทำงานกวาดถนนสายเดิม” ทั้งนี้ป่าณีต้องการให้มีระบบการหมุนเวียนการทำงานของฝ่ายต่างๆ โดยเงื่อนไขการต่อรองของป่าณีเกิดจาก “ความเบื่อหน่าย” จากงานกวาดถนนสายเดิมมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขที่สำคัญในการต่อรองจากคำบอกเล่าของป่าณีคือ เงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องจาก การกวาดถนนประจำสายจะไม่มีรายได้พิเศษ ดังนั้น การต่อรองด้วย “การเข้าไปคุยกับหัวหน้า” อาจทำให้ป่าณีได้หมุนเวียนการทำงาน จะทำให้ทุกคนมีโอกาสได้รับรายได้ที่เท่าเทียมกันขึ้น

นอกจากนี้ ป่าณียังใช้วิธี “การหยุดงาน” ในการต่อรองอำนาจของหัวหน้า กล่าวคือ ป่าณีเห็นตัวอย่างจากป่าโลที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ที่ใช้วิธีการนี้ทำให้หัวหน้าเปลี่ยนจากงานกวาดประจำถนนไปประจำอยู่บนรถแทน ป่าณีจึงเลือกใช้วิธีการประท้วงเงียบด้วยการหยุดงาน หลังจากที่เห็นว่า วิธีการเข้าไปคุยกับหัวหน้าไม่ได้ผล ทั้งนี้เมื่อหยุดงานไปป่าณีจะไม่ได้รับค่าจ้าง ป่าจึงหารรายได้พิเศษจากกาขายของหลังเลิกงาน ที่ช่วยให้ป่ามีอำนาจในการต่อรองกับหัวหน้ามากขึ้น และในท้ายที่สุดป่าณีก็ได้ย้ายจากการเป็นพนักงานกวาดถนนประจำสาย มาอยู่ประจำรถตัดแต่งกิ่งไม้ของเทศบาลนครเชียงใหม่ ได้ตามที่ป่าต้องการ

ตารางที่ 4.4

การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาท “ลูกน้อง” ของป่าณีเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับหัวหน้า

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับหัวหน้า	
การสร้างความหมาย “คนจน”	การต่อรองความหมาย “คนจน”
“คนจน” คือ ผู้ต้องปฏิบัติตามคำสั่งและไม่ตีตัวเสมอหัวหน้า	มีการต่อรองกับความหมายดังกล่าว โดยป่าณีเห็นว่า บางครั้งคำสั่งไม่มีความยุติธรรม ป่าจึงต่อรองด้วยการหยุดงาน และหารรายได้พิเศษจากการขายของหลังเลิกงาน

3.2.2 ป่าณีกับ “เพื่อนร่วมงาน” : “คนจน” ต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีวิธีการต่อรองความหมายนั้น

สำหรับป่าณีเห็นว่า การเป็นเพื่อนร่วมงานต้องเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในลักษณะต่างๆ มีดังนี้

ประการแรก การพึ่งพาทางเศรษฐกิจ กลุ่มเพื่อนร่วมงานของป่าณีจะให้ความช่วยเหลือเรื่องเงินเล็กน้อยๆ “บางที่ตั้งค์ไม่พอใช้ กลางเดือนก็ยืมที่ 100 -200 ก็ยืมเขา พอมีเงินก็ใช้กันไปช่วยเหลือกันไป”

นอกจากนี้ป่าณียังพึ่งพิงกับ “นายตรวจ” ที่เป็นเพื่อนร่วมงานที่ “ให้กู้” อย่างตามป่าณียังมีการต่อรอง “เจ้าหนี้” ที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ที่ป่าณีพูดถึงว่า “ที่บีบมากๆ คือเพื่อนที่เรายืม” อย่างไรก็ตามป่าณีเลือกที่จะปฏิบัติตัวตามที่ป่าณีเรียกว่า “หนี้ก็ส่วนหนี้ไม่หนี้ก็ส่วนไม่หนี้ เราทำตัวสบายๆ”

ประการที่สอง การพึ่งพิงทางสังคม ป่าณีมีเพื่อนร่วมงานกลุ่มที่สนิทกันสองสามคน ที่ในช่วงพักกลางวันจะมากินข้าวและนั่งนอนเล่นกันที่บ้านของป่า เป็นช่วงเวลาที่ป่าณีและเพื่อนได้พูดคุยปัญหาของตนเอง ซึ่งบางครั้งจะเป็นเรื่องความเบื่องาน และสวัสดิการที่ไม่ได้รับเมื่อเปรียบเทียบกับลูกจ้างประจำที่ทำงานเป็นพนักงานกวาดถนนเหมือนกัน “คุยกันเรื่องงาน มันอยู่ที่เดียวหลายปีมันเลยเบื่อ เราก็คุยกับเขาเหมือนกันว่าทำไมให้ประกันสังคม คุยกับเพื่อนกันเองก็มี”

อย่างไรก็ตาม ป่าณีได้ต่อรองความหมาย “คนจน” ต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กรณีเมื่อต้องมีการพูดคุยกับพนักงานกวาดถนนที่เป็นพนักงานประจำ ซึ่งได้สวัสดิการและได้ทำงานล่วงเวลา แตกต่างจากป่าณีและพนักงานกวาดถนนที่เป็นลูกจ้างชั่วคราว โดยป่าณีใช้วิธีการ “การแซว” เพื่อนร่วมงานในการต่อรองความหมายดังกล่าว “เราก็ไม่ได้ว่าเพื่อนร่วมงานหรอกนะ แต่เราก็คุยกันได้พูดถึงก็เป็นลูกจ้างเหมือนกันคุยกันได้หมด บางทีก็คุยกันว่าอย่างแกยงค์ดีกว่าฉัน ได้มีวันหยุดและหยุดวันนักขัตฤกษ์ก็ได้โอมมาทำก็ได้สองร้อยพิเศษ พวกเราไม่ได้อะไรเลย”

สำหรับป่าณีได้สร้างความหมาย “คนจน” เป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจเล็กๆ น้อยๆ ในกลุ่มเพื่อนสนิท หรือเพื่อนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ต้องมี “ดอกเบี้ย” เป็นเงื่อนไขที่ทำให้คนจนได้รับความช่วยเหลือ ในขณะที่เดียวกันป่าณียังมีวิธีการต่อรองความหมายนั้น ด้วยการ “ทำตัวตามสบายๆ” หรือ “การแซว” เพื่อนร่วมงานที่ให้ความช่วยเหลือพึ่งพาป่าณีภายใต้เงื่อนไขของผลประโยชน์

ตารางที่ 4.5

การสร้าง ความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาท “เพื่อนร่วมงาน” ของป่าณี
เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในที่ทำงาน

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับเพื่อนร่วมงาน	
การสร้าง ความหมาย “คนจน”	การต่อรอง ความหมาย “คนจน”
“คนจน” ต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน	การต่อรองกับความหมายดังกล่าว โดยเห็นว่า มีเพื่อนร่วมงานบางคนที่คิดดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราที่สูงๆ ป่าณีการต่อรองด้วยการ “ทำตามสบายๆ” หรือ “การแซว” เพื่อนร่วมงานที่ให้ความช่วยเหลือพึ่งพาป่าณีภายใต้เงื่อนไขของผลประโยชน์

3.3 การสร้าง ความหมาย “คนจน” ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับเจ้าหน้าที่ :

“คนจน” ต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้ และมีวิธีการต่อรองความหมายนั้น

สำหรับป่าณีมี “หนี้” ทั้งเจ้าหน้าที่ในระบบ และหนี้นอกระบบจากการกู้ยืมจากเพื่อนร่วมงาน สำหรับหนี้นอกระบบเป็นการกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน ป่าณีเล่าว่า “เงินล้านก็มี ยูเนียนก็มี ยืมเขามาเป็นปีแต่ก็ยังใช้เขาไม่หมด เงินล้านนี้ไม่ได้จ่ายเขาหลายเดือนแล้ว เงินล้านนี้เอาแค่หมื่นเดียววะ” ขณะเดียวกันป่าณียังมีหนี้นอกระบบที่กู้ยืมจากเพื่อนร่วมงานและนายตรวจ รวมหนี้ทั้งหมดทั้งในและนอกระบบประมาณสองหมื่นบาท โดยป่าณีกล่าวถึงการหาเงินไปใช้เจ้าหน้าที่ที่เป็นเพื่อนร่วมงานและนายตรวจว่า “เมื่อเค้าช่วยเราแล้วเราก็ต้องเอาไปคืนเขา มีน้อยก็ให้น้อยมีมากก็ให้มาก”

จากคำพูดและพฤติกรรมของป่าณี สะท้อนการสร้าง ความหมายว่า “คนจน” ต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้ บางครั้งป่าณีก็ใช้วิธีการยืมเงินจากเจ้าหน้าที่คนหนึ่งไปใช้เจ้าหน้าที่อีกคน “บางทีก็ต้องดึงอันนั้นมาใช้อันนี้” ป่าณีเรียกหนี้ของตนว่า “เป็นเียแมงมุม” ทั้งนี้เนื่องจากจะมีการหมุนเวียนเงินกู้จากเจ้าหน้าที่คนหนึ่งไปใช้กับอีกคนหนึ่งหมุนเวียนกันเหมือนการชักใยของแมงมุม ซึ่งการกระทำดังกล่าวกลับทำให้เกิดภาวะหนี้สินที่ป่าณีเรียกว่าเป็นเียแมงมุม กลับส่งผลให้ป่าณีต้องทำงานหนักมากขึ้นด้วยการออกไปเร่ขายของเพื่อหาเงินมาใช้คืนกับเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้เงื่อนไขที่ทำให้ป่าณีต้องออกไปทำงาน หรือยืมเงินเพื่อนำมาใช้หนี้ เนื่องจากความเชื่อเรื่อง “บุญคุณ” ดังนั้นการที่เจ้าหน้าที่จะที่ป่าณีเห็นว่า “เมื่อเค้าช่วยเราแล้วเราก็ต้องเอาไปคืนเขา” พร้อม

ดอกเบียเงินกู้้อตราที่อาจจะสูงมาก แต่อย่างไรก็ตามป่าณีกลับมองเห็นว่า เป็นการช่วยเหลือ ทั้งๆ ที่คนจนไม่ให้ดอกเบียเป็นการตอบแทนแก่เจ้าหนี้แล้ว “ถึงเขามาทวงก็ธรรมดาเพราะเขาก็อยากได้ของเขา บางทีเราไม่มีให้เขาก็เลยรู้สึกแค้น คนอื่นไม่แย่งหรือกเราแย่งคนเดียว บางคนเขาก็พูดง่าย เราอยากใช้เงินของเขาเป็นเจ้าหนี้ก็ดีทุกคนแหละ”

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับเจ้าหนี้ จึงเป็นการการผลิตซ้ำความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ค้ำชูภายใต้ระบบทุนนิยม กล่าวคือ ป่าณิดึงยอมรับความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันในการปฏิบัติต่อกัน แม้ว่าเจ้าหนี้จะคิดดอกเบียในอัตราที่สูง โดยป่าณีเห็นว่า “เจ้าหนี้ดีทุกคน” ทั้งนี้เพราะเจ้าหนี้เป็นผู้ที่ช่วยเหลือเมื่อตนเดือดร้อน และถือว่าเป็นปกติที่เจ้าหนี้จะมาตามทวงเงินคืน ดังนั้น ป่าณีจึงต้องทำดีกับเจ้าหนี้ และส่งเงินกู้ตามที่ตนเองจะส่งคืนได้ ในขณะเดียวกันพฤติกรรมดังกล่าว เป็นวิธีที่ป่าณีต่อรองเพื่อรักษา “เจ้าหนี้” ไว้เป็นหลักประกันทางการเงิน ทั้งนี้เนื่องจากป่าณีเป็นพนักงานกวาดถนนที่เป็นลูกจ้างชั่วคราว ซึ่งมีรายได้ที่ไม่แน่นอน การรักษาสัมพันธภาพอันดีระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ ย่อมเป็นหลักประกันความมั่นคงทางการเงินให้ป่าณีได้ในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ป่าณียังมีการต่อรองความหมาย “คนจน” ว่าต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้ ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหนี้ในบทบาทอื่นที่ไม่ใช่ลูกหนี้ โดยป่าเเล่ถึงความสัมพันธ์ของตนเองกับเจ้าหนี้ว่า จะพยายามทำตามปกติ “มีงานอะไรเราก็ไปกับเขา หนี้ก็ส่วนหนี้ไม่หนี้ก็ส่วนไม่หนี้ เราทำตัวสบายๆ” ตามความสัมพันธ์ที่ป่าณีเรียกว่า “หนี้ก็ส่วนหนี้ไม่หนี้ก็ส่วนไม่หนี้”

นอกจากนี้ ป่าณียังมีวิธีการต่อรองความหมายอีกลักษณะหนึ่ง คือ พฤติกรรมการแสดงออกของป่าณีเมื่อต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหนี้ ทั้งนี้ป่าณีมีความเห็นต่ออำนาจของเจ้าหนี้ว่า เจ้าหนี้มีอำนาจกับตนเองด้วยเงินไขทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่า “มีอำนาจสำหรับเรา (หัวเราะ) คนอื่นอาจจะมองว่าไม่มีแต่เรามองว่ามี พอเห็นหน้าเจ้าหนี้เราก็จะต้องหดหู (หัวเราะ) เราหดหูเฮ้อมาอีกแล้ว (หัวเราะ) มันห่อเหี่ยว (หัวเราะ) มาแต่ไกลเราก็เฮ้อเหี่ยวไปก่อนแล้ว”

จากคำพูดของป่าว่า “เฮ้อมาอีกแล้ว” และเสียงหัวเราะเมื่อพูดถึงเจ้าหนี้ แสดงให้เห็นว่า ถ้าหลีกเลี่ยงได้ป่าณิดคงไม่อยากเจอกับเจ้าหนี้ แต่เมื่ออยู่ในภาวะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออกเพราะเจ้าหนี้มาทวงเงินแต่ป่ายังไม่มีเงินใช้หนี้ ป่าณียังมีวิธีการต่อรองของป่านอกจากพูดผัดผ่อนแล้ว คือ พฤติกรรมที่เมื่อเจอเจ้าหนี้แล้ว “ก็จะต้องหดหู” หรือ “เหี่ยวไปก่อนแล้ว” อาจเป็นพฤติกรรมของป่าณีที่ทำให้เจ้าหนี้สังสารกับอาการ “หดหู” และ “ห่อเหี่ยว” จนต้องขยายเวลาใช้หนี้ออกไปตามความต้องการของป่าณี

ป่าณียังมีการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหนี้ โดยเห็นว่า “คนจน” ต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้ ทั้งนี้ป่าณียังมีวิธีการต่อรองความหมายดังกล่าว ด้วยการพูด

ขอผ่อนผันกับเจ้าหนี้ รวมทั้งการใช้หนี้เท่าที่มี การทำตัวสบายๆ และการแสดงพฤติกรรมกตัญญูใน สถานการณ์ที่ต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหนี้ ทั้งนี้หากพิจารณาจากแง่มุมของป่าณีแล้ว การใช้หนี้เป็น วิธีการรักษาสัมพันธภาพอันดีระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ไว้ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางการเงินให้กับคนจนได้ในระดับหนึ่ง

ตารางที่ 4.6

การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาท “ลูกหนี้” ของป่าณี เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหนี้

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างป่าณีกับเจ้าหนี้	
การสร้างความหมาย “คนจน”	การต่อรองความหมาย “คนจน”
“คนจน” ต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้	การต่อรองกับความหมายดังกล่าว ป่าณีเห็นว่าตนเองอาจไม่มีโอกาสที่จะหาเงินมาปลดหนี้ได้ โดยป่าณีใช้วิธีการต่อรองด้วยการพูดขอผ่อนผันกับเจ้าหนี้ รวมทั้งการใช้หนี้เท่าที่มี การทำตัวสบายๆ และการแสดงพฤติกรรมกตัญญูในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหนี้

อาจกล่าวสรุปได้ว่า สำหรับการสร้างความหมาย “คนจน” ของป่าณีขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความเป็นเมียและแม่ ทำให้ป่าณีต้องมีความอดทนกับการดูแลคนในครอบครัว และต้องทำงานเลี้ยงดูส่งเสียให้ลูกได้รับการศึกษา อย่างไรก็ตาม ป่าณีเองมีวิธีการต่อรองอำนาจของสามี ตามการสร้างความหมายของสังคมที่มักให้ “เป็นข้างทำหน้า” ด้วย “การบ่นสามี” ทั้งนี้เนื่องป่าณีมีงานและรายได้ที่มั่นคงกว่าสามีที่ทำงานรับจ้าง ขณะเดียวกันป่าณีมีวิธีการต่อรองกับลูกชายที่มีครอบครัวแล้ว แต่ยังมาอาศัยกินข้าวและใช้โทรทัศน์ที่บ้านป่า ในกรณีที่ป่าหนี้อย่างงานจนเกินจะทน ป่าจะออกไปไล่แบบที่เล่นที่จริงว่า “ให้กลับไปอยู่ที่บ้านบ้างก็ได้”

นอกจากนี้ ป่าณีได้สร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการปฏิสัมพันธ์กับคนในที่ทำงาน โดยเห็นว่า “คนจน” เป็นผู้ต้องปฏิบัติตามคำสั่งและไม่ตีตัวเสมอหัวหน้า อีกทั้ง “คนจน” ต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามป่าณีมีการต่อรองกับหัวหน้า ด้วยมีเงื่อนไขจากความเปื้อนหนายางานที่ซ้ำซากของป่า และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ป่าได้น้อยกว่าพนักงานที่เป็นลูกจ้างประจำ ในขณะที่ป่ามีการต่อรองความพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กรณีที่ต้องสัมพันธ์กับเพื่อนพนักงานที่เป็นลูกจ้างประจำต่างจากป่าที่เป็นลูกจ้างรายวัน โดยป่าจะใช้วิธีการ “พูดแซว”

และ “ใช้การพุดคุย” กับเพื่อนสนิทถึงความไม่เท่าเทียมกัน ทั้งด้านรายได้และสวัสดิการต่างๆ ในส่วนของ การสร้างความหมาย “คนจน” ของป่าณีผ่านการปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหนี้ ป่าสร้าง ความหมายว่า “คนจน” ต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้ ทั้งนี้เงื่อนไขเรื่อง “บุญคุณ” หรือ “สัจจะ” ทำให้ป่าณีหาของมาขายหลังเลิกงาน หรือไปกู้เงินมาใช้คืนเจ้าหนี้ อย่างไรก็ตามป่าณีใช้วิธีการพุดคุยขอผ่อนผันกับเจ้าหนี้ รวมทั้งการใช้หนี้เท่าที่มี การทำตัวสบายๆ และการแสดงพฤติกรรมกตัญญูในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหนี้ ทั้งนี้อาจทำให้เจ้าหนี้รู้สึกสงสารและยอมผ่อนผันการใช้นี้ ออกไป

ส่วนที่ 2 ชีวิตประจำวันของพีมูญ

ภูมิหลัง

พีมูญ เทศนา มีอายุ 45 ปี เป็นชาวอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พ่อแม่มีอาชีพเป็นชาวนา เช่นเดียวกับที่พีมูญพุดถึงอาชีพของตนเองว่า “ทำนามาตลอด” เมื่อก่อนพีมูญและภรรยาช่วยกันทำการเกษตรในที่ดิน 9 ไร่ของตัวเอง โดยจะเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ในช่วงเดือนมิถุนายนจะเริ่มเตรียมพื้นที่ลงต้นกล้า จากนั้นจึงปลูกข้าวในนาประมาณปลายกรกฎาคมถึงสิงหาคม เมื่อว่างจากการทำนาก็จะออกรับจ้างทำงานทั่วไปทั้งในหมู่บ้านหรืองานก่อสร้างในเมือง แต่เมื่อถึงเดือนพฤศจิกายนก็ต้องมาเก็บเกี่ยวข้าว จากนั้นก็เตรียมปลูกพืชหลังนา อาทิเช่น ข้าวสาลีหรือข้าวโพด ถั่วลิสง แตง ผักกาด หอม กะหล่ำ และพริก ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่าลักษณะของความจนของป่าณีจะแตกต่างจากพีมูญ เพราะป่าณีไม่มีต้นทุนหรือปัจจัยในการผลิต แต่หาเลี้ยงชีพด้วยการขายแรงงาน ขณะที่พีมูญมีปัจจัยในการผลิตหรือต้นทุนในระดับหนึ่ง คือ ที่ดิน แต่ก็ยังประสบภาวะความจน ในแง่ของการเป็นหนี้ที่เกิดจากการทำเกษตรกรรม โดยช่วงก่อนนั้นพีมูญทำการเกษตรเชิงเดี่ยวต้องเสี่ยงกับราคาพืชผักที่ตกต่ำ ทำให้ต้องเป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รวมถึงหนี้ธนาคารระบบมาใช้สำหรับการลงทุนเพิ่มมากขึ้นทุกปี ขณะเดียวกันค่าใช้จ่ายสำหรับการส่งลูกให้ได้รับการศึกษากลับเพิ่มมากขึ้น ทำให้พีมูญและภรรยาตัดสินใจเปลี่ยนมาทำการเกษตรผสมผสานแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยพีมูญเคยเป็นลูกจ้างชั่วคราวในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริมาก่อน และเข้าร่วมโครงการการเกษตรผสมผสานตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นช่องทางทางการสื่อสารของแนวคิดอุดมการณ์ที่แตกต่างออกไปจากการเป็นแรงงานภายใต้ระบบทุนนิยม เมื่อเริ่มต้นพีมูญค่อยๆ ลดการออกไปรับจ้างทำงานอย่างเดิม แล้วค่อยๆ เพิ่มเวลาในการทำงานเกษตรมากขึ้น ทั้งนี้พีมูญเล่าว่า “ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง” ทุกวันนี้พีมูญมีรายได้รายวันจากพืชผักและเห็ด รวมทั้งรายได้รายสัปดาห์เดือนจากการเลี้ยงปลา หมู และกบ อีกทั้งรายได้แบบรายปีจาก

ไม้ผลและปลากดออเมริกัน ทั้งหมดสร้างความมั่นคงด้านรายได้ให้กับครอบครัวของพืมนูญ ถึงวันนี้ เป็นปีที่ห้าของพืมนูญในการทำเกษตรผสมผสาน มูลค่าหนี้สินที่เคยกู้ยืมมาลงทุนทำการเกษตรเริ่มลดลง ชีวิตประจำวันส่วนใหญ่ของพืมนูญจึงอยู่ที่สวนเกษตรผสมผสานแห่งนี้

1. ชีวิตประจำวันของพืมนูญ

ตอนเช้าประมาณหกโมงของทุกวัน พืมนูญจะเดินออกกำลังกายอยู่บริเวณบ้านให้พอ ได้เหงื่อสักครึ่งชั่วโมง จากนั้นจึงขี่รถมอเตอร์ไซด์ไปที่สวนเกษตรที่อยู่ไม่ไกลจากตัวบ้าน โดยช่วงเช้าพืมนูญจะใช้เวลาเก็บเห็ดที่โรงเพาะเห็ด ในช่วงฤดูร้อนพืมนูญจะเพาะเห็ดนางฟ้าที่จะให้ ผลผลิตดี ขณะที่ในช่วงฤดูหนาวจะเปลี่ยนมาเพาะเห็ดหอมที่ให้ราคาดีกว่าเห็ดชนิดอื่นๆ เมื่อ พืมนูญเก็บเห็ดเรียบร้อยก็มาแต่งกิ่งต้นไม้ โดยสวนเกษตรของพืมนูญมีต้นไม้ผลที่เริ่มในผลผลิต แล้วไม่ว่าจะเป็นมะม่วง มะนาว หรือมะไฟ หากมีวัชพืชอยู่โคนต้นไม้ผลก็ต้องกำจัดออกไป เมื่อถึง เวลาประมาณแปดโมง พืมนูญและภรรยาจะกินข้าวเช้าด้วยกันบริเวณชานข้างบ้านพักชั่วคราว ที่ไว้สำหรับนอนพักผ่อนกลางวัน หรือเฝ้ายามกลางคืนเมื่อข้าวออกรวงหรือปลาในบ่อพร้อมที่จะ จับออกขาย ในระหว่างกินข้าวเช้าอาจจะมีการฟังวิทยุหรือพูดคุยถึงพืชผักหรือปลาที่นำไปขายว่า อะไรที่ราคาดี ทั้งนี้พืมนูญจะเป็นคนที่วางแผนการเพาะปลูก ไม้ผล พืมนูญเล่าให้ฟังว่า “ไม้ผล ที่ราคาดีก็จะขยายพันธุ์เพื่อปลูกเพิ่มในที่ว่างที่ยังมีอยู่” ดังนั้นหลังจากอาหารมื้อเช้าพืมนูญจึงใช้ เวลากับการตอนกิ่งไม้พันธุ์ดีที่จะสร้างรายได้ให้ในอนาคต อาทิเช่น มะไฟ และมะม่วงพันธุ์มหาชนก

ภาพที่ 4.3

พืมนูญเปลี่ยนจากการเป็นแรงงานรับจ้างและการปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยว มาทำสวนเกษตรผสมผสาน

เมื่องานในส่วนของพืชผักและไม้ผลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ประมาณสิบโมงพืมนูญจะให้ อาหารสัตว์ที่เลี้ยงไว้ พืมนูญเล่าว่า “ตอนนี้มีหมูอยู่สี่ตัวที่จะใช้เป็นแม่พันธุ์” โดยปีหนึ่งจะเลี้ยงหมู ขายได้สองชุด หมูส่วนหนึ่งจะถูกเก็บไว้เป็นพ่อแม่พันธุ์สร้างรายได้ต่อเนื่องให้กับพืมนูญ ไม่ไกล จากคอกหมูเป็นบ่อเลี้ยงกบช่วงที่ผู้วิจัยไปที่สวนเกษตรเป็นช่วงพักบ่อ พืมนูญจะเริ่มปล่อยกบลง บ่อเลี้ยงประมาณเดือน เลี้ยงไว้สี่เดือนก็นำออกขายได้ แต่กิจวัตรประจำวันตลอดทั้งปีคือการ ให้อาหารปลาที่เลี้ยงปลาไว้ในบ่อ 2 บ่อ พืมนูญเล่าว่า “ปลาเลี้ยงไว้เยอะครับ” โดยบ่อหนึ่งจะ ปล่อยไว้หลายพันตัวมีทั้งปลานิล ปลายี่สกเทศ ปลานวลจันทร์ ปลาตะเพียน และปลาดุก ซึ่งโดย ปกติเมื่อปลาเมื่ออายุสี่ห้าเดือนก็นำออกขายได้ “เลี้ยงไว้ถ้าเราต้องการขายก็เอาออกขายหรือกิน” จะเห็นได้ว่าพืมนูญมีอำนาจต่อรองในการเลือกขายผลผลิต ได้มากขึ้นเนื่องจากการทำการเกษตร แบบผสมผสานทำให้พืมนูญมีทางเลือก ไม่ต้องพึ่งพาผลผลิตตัวใดตัวหนึ่งเป็นหลัก “ถ้าวันไหนไม่ ต้องการออกขายหรือกินก็เอาปล่อยไว้” ทั้งนี้พืมนูญสามารถเลือกนำปลาออกขายเมื่อปลามีราคา ดี ในส่วนของวิธีการเลี้ยงพืมนูญจะใช้ความรู้ที่ได้จากการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงปลา และ ประสบการณ์ตรงของตนเอง โดยปลาที่พืมนูญเลี้ยงไว้จะปล่อยลงบ่อหลายรุ่น “ในบ่อเดียวกันมี ทุกรุ่น” เมื่อผู้วิจัยถามถึงเหตุผลที่ต้องทยอยปล่อยปลาคละกัน ได้รับคำตอบว่า ปลาแต่ละช่วงอายุ จะกินอาหารไม่เหมือนกัน และจะมีปลาหลายขนาดสามารถจับขายได้ทุกวัน “เราก็เลยจะมีปลา ออกทุกวันถ้าเราต้องการขาย เราสามารถกำหนดเองได้ เพราะมีปลาทุกขนาดอยู่ในบ่อ” ทั้งนี้ส่วน ใหญ่พืมนูญเลือกที่จะเลี้ยงปลากินพืชเพื่อลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าอาหาร และลดการสูญเสียจาก การกินกันเองของปลา

นอกจากการเลือกพันธุ์ปลาที่เป็นการลดต้นทุนค่าอาหารแล้ว พืมนูญยังใช้ความรู้ที่ได้ จากการฝึกอบรมจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยนำปุ๋ยหมักปุ๋ยคอกใส่ลงในบ่อปลาให้เกิดเป็นอาหาร ธรรมชาติ “พวกนี้จะเป็นบ่อเกิดของแพลงตอน จะช่วยลดต้นทุนเรา” เข้าวันนั้นพืมนูญสับหญ้า และผักให้เป็นอาหารปลาที่เลี้ยงไว้ หรือบางครั้งปลาในบ่ออาจจะได้กินอาหารเม็ดเมื่อมีคนมา ดูงานในสวนเกษตรผสมผสาน พืมนูญขึ้นไปในพื้นที่ว่างข้างบ่อปลาบอกกับผู้วิจัยว่า กำลังจะชุดบ่อ เลี้ยงปลาเพิ่มอีกหนึ่งบ่อสำหรับเลี้ยงปลาคออเมริกัน ทั้งนี้พืมนูญบอกว่า “ผมจะเลี้ยงแบบเดิมไป เลย” เพราะต้องใช้ระยะเวลาการเลี้ยงนานเป็นปี ซึ่งพืมนูญคาดหวังว่าเป็นรายได้หลักสำหรับ ครอบครัว แต่อย่างไรก็ตามรายได้ที่ผู้วิจัยกล่าวกับพืมนูญว่า “เป็นการฝากประจำแบบรายปี” พืมนูญหัวเราะตอบว่า “เหมือนการฝากประจำของเรา” ซึ่งคาดว่า จะสามารถทำให้พืมนูญ มีรายได้มากถึงหนึ่งแสนแปดหมื่นบาทสำหรับการเลี้ยงหนึ่งปี

เมื่อให้อาหารปลาเสร็จเรียบร้อยแล้ว พืมนูญจะมากินอาหารกลางวันที่ภรรยาปรุงจากผัก และปลาสดๆ จากบ่อ บางวันพืมนูญอาจจะใช้เวลาจับปลาที่ชานบนบ้านพักหลังอาหารกลางวัน

เมื่อตื่นขึ้นมางานในช่วงบ่ายของฟิมญญเป็นการตอนกิ่งต้นไม้ผลที่มีอายุสี่ปีแล้ว “กิ่งที่โตแทนที่จะตัดทิ้งเราก็ตอน” โดยเปลี่ยนจากเดิมที่ฟิมญญเคยตอนกิ่งสำหรับปลูกในสวนของตัวเองเป็นการขายกิ่งตอนไม้ผลพันธุ์ดี “ปีนี้จะตอนคือชมพู มะไฟ ลำไย มะนาว มะม่วง” ทั้งนี้ฟิมญญมีวิธีการคัดเลือกพันธุ์ที่นำมาปลูกในสวนตน คือ นำพันธุ์พืชที่ศูนย์การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ส่งเสริมให้ปลูก เพราะฟิมญญให้เหตุผลว่า มีการทดสอบพืชก่อนที่จะส่งเสริมให้ประชาชนนำมาปลูก “เราก็กินผล การทดลองจากศูนย์เอามาทำให้สวนของเรา”

จากนั้นเมื่อเสร็จจากการตอนกิ่งไม้ผลพันธุ์ดี ฟิมญญเล่าว่า “เวลาช่วงเย็นจะอยู่ที่แปลงผัก อาจจะไปปุ๋ยบ้างหรือถอนหญ้า” ทั้งนี้ปุ๋ยส่วนหนึ่งนำฟางข้าวของตนไปแลกกับขี้วัวจากเพื่อนบ้าน ขณะอีกส่วนหนึ่งฟิมญญจะทำปุ๋ยหมักไว้ใช้เอง ที่ตนเองได้ความรู้จากการอบรมเกษตรธรรมชาติ โดยการเก็บจุลินทรีย์ที่อยู่มากบริเวณโคนต้นไม้นำมาเป็นตัวช่วยย่อย ฟิมญญจะเอาข้าวสุกใส่กระบะไปวางไว้ที่ต้นไม้ เมื่อจุลินทรีย์จะเข้าไปกินข้าวสุก 3-4 วันจะเต็มกระบะเรียกว่า “ราชขาว” จากนั้นนำมาผสมกับน้ำตาลทรายแดงจะกลายเป็นหัวเชื้อเหลวนำมาใช้หมักเศษวัชพืชที่ได้จากการถางหญ้าที่เก็บรวบรวมไว้ประมาณหนึ่งตัน ทำให้ฟิมญญมีปุ๋ยหมักไว้ใช้ได้ถึงครึ่งปีโดยไม่ต้องเสียเงินซื้อปุ๋ยเหมือนเมื่อก่อน เมื่อผู้วิจัยถามถึงรายจ่ายในสวนเกษตร ได้รับคำตอบจากฟิมญญว่า “ค่าใช้จ่ายไม่ค่อยมี”

ในการสังเกตการณ์ชีวิตประจำวันของฟิมญญ เย็นวันหนึ่งเจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ นำคณะชาวบ้านมาเยี่ยมสวนเกษตรของฟิมญญ จึงต้องหยุดการสัมภาษณ์ไว้ชั่วคราว เพราะฟิมญญต้องทำหน้าที่บรรยายการทำเกษตรผสมผสานและเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นหมายความว่า การเป็นวิทยากรของฟิมญญ สะท้อนให้เห็นความรู้และประสบการณ์ทางการเกษตรฟิมญญ ที่ได้รับการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ให้เป็นตัวอย่างความสำเร็จของการทำการเกษตรระบบผสมผสาน ศาลาเล็กสร้างขึ้นพอเป็นที่คุ้มแดดฝนสำหรับคณะผู้มาเยี่ยมชม หลังจากฟิมญญให้ข้อมูลภาพรวมเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ ได้เดินนำคณะไปที่คอกหมูเล่าถึงวิธีการเลี้ยงแบบธรรมชาติ ที่ใช้วิธีการขุดหลุมแล้วใส่แกลบไว้ ทั้งนี้ฟิมญญจะใช้ จุลินทรีย์ที่หมักไว้เป็นตัวย่อยสลายเศษอาหารและมูลสัตว์ ดังนั้น เมื่อชายหมูคอกนี้ไปฟิมญญจะได้ทั้งรายได้ และปุ๋ยหมักที่ปราศจากกลิ่นเอาไว้ใช้บำรุงต้นไม้ โดยชาวบ้านที่สนใจได้ซักถามจนพอใจ จึงย้ายไปดูที่บ่อปลาและโรงเพาะเห็ด ใช้เวลาการดูงานในสวนเกษตรเกือบหนึ่งชั่วโมง แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีข้อคำถามจากชาวบ้านฟิมญญก็ตอบทุกคำถามนั้นด้วยความยินดี และไม่ปิดบังความรู้ด้านเกษตรผสมผสานที่ตนเองมีอยู่ เมื่อชาวบ้านคณะที่มาเยี่ยมชมกลับไปประมาณสี่โมงเย็นฟิมญญและภรรยาลงไปเก็บผักและไม้ผลสำหรับไว้ขายตลาดในหมู่บ้าน ทั้งนี้ การที่ภรรยาของฟิมญญไปขายผักผลไม้เองที่ตลาดต่างจากเดิมที่ขายผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้ฟิมญญรู้ว่า พืชผักชนิดไหนราคาดีก็จะนำออก

ชาย “ถ้าถูกเราก็เอาไว้กิน แต่ถ้าช่วงแพงเราก็เอาออกขาย” ในตะกร้ามีผักอยู่เต็มพร้อมสำหรับนำไปขายเย็นนี้แล้ว ขณะที่ภรรยาของพีมัญญ์ไปที่ตลาดพีมัญญ์ก็กลับเข้าบ้าน เมื่อชายของเสรีจก็ได้มีเวลากินอาหารเย็นร่วมกันพร้อมหน้าระหว่างพีมัญญ์กับครอบครัว

2. การให้สื่อในชีวิตประจำวันของพีมัญญ์

เมื่อผู้วิจัยเข้าไปที่สวนเกษตรของพีมัญญ์เห็นวิทยุเครื่องเล็กวางอยู่บนโต๊ะใกล้ๆ ด้ววิทยุเครื่องเล็กนี้เป็นสื่อหลักที่พีมัญญ์ใช้เปิดรับข่าวสารและความบันเทิงจากโลกภายนอก เรียกได้ว่าตั้งแต่ตื่นนอนกระทั่งหัวถึงหมอนเลยทีเดียว พีมัญญ์เล่าถึงการฟังวิทยุของตัวเองว่า “เราอยู่ไกลหลังเขาก็ต้องเปิดรับข่าวสารความเป็นไปของเหตุการณ์ภายนอก” ในช่วงเข้าประมาณเจ็ดโมงที่พีมัญญ์เข้ามาทำงานที่สวนเกษตร เสียงจากรายการวิทยุที่คุ้นเคยบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความรู้ด้านการเกษตร หูพีมัญญ์ฟังเสียงจากรายการวิทยุไป ขณะที่มือหนึ่งก็ทำงานตัดกิ่งต้นมะม่วง หรือเก็บผลชมพูในสวนไป เมื่อถึงเวลาข่าวช่วงเช้าก็ถึงเวลากินอาหารเข้าร่วมกับภรรยาบริเวณซุ้มม้านั่งข้างเพิงที่พักที่ปลูกไว้หลบแดด และได้ใช้พักค้างคืนเวลาที่ต้นไม้ให้ผลผลิตหรือข่าวออกวางใกล้เวลาเก็บเกี่ยว ทั้งนี้ข่าวเช้าจากวิทยุทำให้พีมัญญ์รู้ถึงความเคลื่อนไหวสถานการณ์บ้านเมือง เมื่อผู้วิจัยถามถึงรายการวิทยุที่ชื่นชอบตามลำดับ พีมัญญ์ตอบว่า ชอบรายการเกษตรเพราะทำให้ได้รับความรู้มาปรับใช้ในการประกอบอาชีพ ขณะที่ข่าวทำให้รู้ถึงความเคลื่อนไหวของสถานการณ์บ้านเมือง

สำหรับพีมัญญ์ นอกจากรายการข่าวแล้ว พีมัญญ์ยังเปิดวิทยุฟังรายการเพลงลูกทุ่งด้วย บางครั้งถ้าเป็นเพลงที่ชื่นชอบก็ถึงขั้นร้องคลอตามไปด้วยก็มี ดังนั้นวิทยุเครื่องเล็กๆ จึงติดตามพีมัญญ์ไปตามมุมต่างๆ ในสวนเกษตรผสมผสาน ช่วงสิบโมงไปเปิดฟังรายการความรู้การเกษตรบริเวณบ่อเลี้ยงกบหรือบริเวณบ่อเลี้ยงปลาที่อยู่ใกล้ๆ กัน แต่ในช่วงบ่ายอาจย้ายวิทยุมาฟังรายการเพลงลูกทุ่งและร้องคลอตามไปขณะตัดแต่งกิ่งไม้ หรือเสียบยอดมะม่วงพันธุ์ดีแทนต้นพันธุ์พื้นเมือง เป็นบรรยากาศของการทำงานที่พีมัญญ์เรียกว่า “เหมือนทำเล่นๆ แต่ได้งาน”

ในช่วงเย็นเมื่อกลับถึงบ้านเมื่ออาบน้ำเสร็จถึงเวลาอาหารเย็น พีมัญญ์กับภรรยาและลูกชายคนเล็กจะมาล้อมวงกินข้าวด้วยกันทุกวัน เมื่อผู้วิจัยถามพีมัญญ์ว่าส่วนใหญ่จะดูโทรทัศน์รายการอะไรบ้าง ได้รับคำตอบจากพีมัญญ์ว่า ช่วงเย็นจะดูรายการข่าวไปด้วยกินข้าวไปด้วย และเมื่อถึงช่วงค่ำเป็นเวลาของละครหลังข่าว ส่วนใหญ่ภรรยาของพีมัญญ์จะเลือกดูละครโทรทัศน์ โดยพีมัญญ์จะเลือกดูละครโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ส่วนละครที่พีมัญญ์ชื่นชอบเป็นพิเศษต้องเป็นเรื่อง “ลูกทุ่งๆ” ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตชาวชนบท “ดูแล้วสบายตาดี” ทั้งนี้

หากไม่มีละครประวัติศาสตร์หรือชีวิตชาวชนบทให้ดู ส่วนใหญ่แล้วพืมนุญจะใช้เวลาทุกคืนฟังวิทยุ โดยอาจเป็นรายการคุยข่าวหรือเพลงลูกทุ่ง และเมื่อวิทยุปิดลงหมายความว่าถึงเวลานอนของพืมนุญแล้ว

สำหรับการใช้สื่อในชีวิตประจำวันของพืมนุญจึงมีลักษณะคล้ายกับของป่าณีคือ การฟังเพื่อติดตามความเคลื่อนไหวของบ้านเมือง ซึ่งอาจเป็นแบบแผนการชมรายการของคนจน ทั้งนี้ การรับข่าวสารเป็นการสร้างความรู้สึกที่เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกับชนชั้นอื่นๆ ดังที่พืมนุญพูดถึง การติดตามข่าวสารบ้านเมืองว่า “เราอยู่หลังเขาก็ต้องตามให้ทันคนอื่น” อย่างไรก็ตามพืมนุญจะมีการเปิดรับสื่อที่แตกต่างจากป่าณีคือ การใช้วิทยุในการรับฟังข่าวสารความรู้ด้านการเกษตรที่พืมนุญจะนำมาปรับใช้กับการเพาะปลูกในพื้นที่ของตน นอกจากนี้ การเป็นวิทยากรยังเป็นสัญลักษณ์ของการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ทั้งในแง่ความรู้และประสบการณ์จากการทำการเกษตรผสมผสานของตน โดยพืมนุญมักจะเพิ่มพูนความรู้ด้านการเกษตรจากสื่อต่างๆ และดูงานด้านการเกษตร ทั้งนี้พืมนุญเห็นว่า ประสบการณ์จากการทำการเกษตรของตน “ความรู้” ที่เพิ่มพูนมากขึ้นจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของตน แตกต่างจากกรณีของป่าณีที่เห็นว่า ประสบการณ์รอบตัวไม่ได้รับรู้ว่าเป็น “ความรู้” ที่ป่าณีมีอยู่ ทำให้ป่าณีต้องเปิดรับรายการข่าวเพื่อเพิ่มพูน “ความรู้” ให้กับตัวเอง

3. ปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างในชีวิตประจำวัน

3.1 การให้ความหมาย “คนจน” ผ่านการปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว

3.1.1 พืมนุญกับภรรยา : “คนจน” ต้องช่วยกันทำมาหากิน และมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว

เดิมที่พืมนุญทำงานรับจ้างต้องออกจากบ้านทุกวันไม่ค่อยมีเวลาพบปะกับภรรยามากนัก โดยพืมนุญเล่าถึงการใช้ชีวิตในช่วงทำงานรับจ้างว่า “ทำงานไม่ได้เจอหน้ากับภรรยา” ทั้งนี้หากมีผู้ว่าจ้างให้ไปทำงานพืมนุญก็ต้องออกจากบ้านไปตั้งแต่เช้า และหลังเลิกงานพืมนุญมักจะไปกินดื่มกับเพื่อนร่วมงาน เมื่อมีโอกาสพูดคุยกันกับภรรยามักเป็นปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในครอบครัว “ออกจากบ้านไปต้องมีตั้งคึดติดตัวแล้วค่าใช้จ่ายมันเยอะมาก มันก็เลยมีปัญหา” ขณะที่สัมพันธภาพระหว่างพืมนุญกับภรรยาในช่วงนั้นไม่ค่อยดีนัก โดยเฉพาะภรรยากลัวว่าสามีจะนอกใจ อย่างไรก็ตามเวลาช่วงนั้นผ่านไปได้ ตามคำบอกเล่าของพืมนุญว่า “ไม่มีอะไร ภรรยาคิดมากไปเอง เราก็ต้องให้คำอธิบาย” การกระทำของพืมนุญต่อภรรยาจึงเป็นการผลิตซ้ำความหมาย “สามี” ของพืมนุญ คือ สามีต้องมีความรับผิดชอบในการทำงานหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว อีกทั้ง

“สามี” ยังจะต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อภรรยา ในทางตรงข้ามพ่มีนุญมีการต่อรองความหมาย “สามี” ที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวด้วยการไปกินดื่มเหล้ากับเพื่อนหลังเลิกงาน ดังที่พ่มีนุญเล่าถึงชีวิตในช่วงนั้นว่า “เข้าบ้านมานอนอย่างเดียว” อาจด้วยเหตุผลเพราะ “ในบ้าน” เป็นพื้นที่ของภรรยาในการมีกิจกรรมต่างๆ อาทิเช่น งานครัวหรือการเลี้ยงลูก ส่วน “นอกบ้าน” เป็นพื้นที่ของผู้ชาย อาทิเช่น การทำงานหรือการเที่ยวเตร่ อีกทั้งเมื่อทำงานจนเกิดความเครียดก็เป็นเหตุผลในการที่จะใช้เวลาดื่มกับเพื่อนเพื่อผ่อนคลายความเครียดและความเหนื่อยล้าจากงานที่ทำมาตลอดทั้งวัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพ่มีนุญเปลี่ยนจากงานรับจ้างมาทำการเกษตรผสมผสานในที่ดินของตนเอง ทำให้พ่มีนุญและภรรยาได้ใช้เวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้น ตอนเช้าพ่มีนุญจะมาที่สวนเกษตรประมาณเจ็ดโมง ขณะที่ภรรยาจะไปขายผักผลไม้หรือปลาที่ตลาดในหมู่บ้าน แล้วตามมาช่วยงานที่สวน หลังจากกินอาหารเช้าด้วยกัน ในช่วงนี้อาจจะมีการพูดคุยกันถึงพืชผักที่ขายได้ว่า อะไรที่มีราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด หรือตามที่พ่มีนุญเล่าให้ฟังก็จะเป็นการฟังรายการข่าวเข้าไปด้วยอาจกล่าวได้ว่า การกระทำของพ่มีนุญที่แสดงออกต่อภรรยาเป็นการประกอบสร้างความหมาย “สามี” ที่เป็นเพื่อนคู่คิดในการทำงานและเรื่องต่างๆ ของครอบครัว โดยต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ที่แตกต่างกันภรรยาขายผลผลิตและนำข้อมูลจากภายนอก ขณะที่สามีมีหน้าที่ผลิตพืชผักออกไปขายตามความต้องการของภายนอก ซึ่งแตกต่างจากเดิมที่สามีมักเป็น “ช่างทำหน้า” ในการตัดสินใจต่างๆ โดยภรรยา “ช่างทำหลัง” เป็นผู้รับฟังและปฏิบัติตาม

เมื่อพ่มีนุญและภรรยากินอาหารเช้าเสร็จเรียบร้อยต่างฝ่ายก็ไปทำงานในสวน และเมื่อใกล้เวลาอาหารเพียงภรรยาก็จะเก็บผักในสวนหรือปลาจากบ่อมาทำอาหารกินกัน และทำงานร่วมกันจนกระทั่งเย็น โดยพ่มีนุญจะเตรียมเก็บผักผลไม้ที่จะให้ภรรยานำไปขายอีกครั้งในตอนเย็น เมื่อผู้วิจัยถามถึงความเป็น “สามี” ที่ดี ได้รับคำตอบจากพ่มีนุญว่า “ให้เวลากับภรรยามากขึ้น” สอดคล้องกับการใช้ชีวิตในปัจจุบันของพ่มีนุญกับภรรยา ทั้งนี้การเปลี่ยนมาทำการเกษตรผสมผสานทำให้พ่มีนุญไม่มีโอกาสเที่ยวเตร่กินเหล้าอย่างเมื่อก่อน ดังนั้น ความหมายของ “สามี” ของพ่มีนุญจึงให้ความสำคัญกับการใช้เวลาอยู่กับครอบครัว และการปรึกษาระหว่างสามีภรรยา

ตารางที่ 4.7

การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาท “สามี” ของพ่ีมโนญ
เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับภรรยา

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่ีมโนญกับภรรยา	
การสร้างความหมาย “คนจน”	การต่อรองความหมาย “คนจน”
“คนจน” ต้องช่วยกันทำมาหากิน และมีความรับผิดชอบต่อกัน โดยสามีเป็น “ข้างทำหน้า” ในการตัดสินใจต่างๆ โดยภรรยา “ข้างทำหลัง”	คนจนเป็นผู้ที่รับผิดชอบต่อกัน แต่ในฐานะของสามีต้องเป็นเพื่อนคู่คิดกับภรรยาในการทำงานและเรื่องต่างๆ ของครอบครัว

3.1.2 พ่ีมโนญกับลูก : “คนจน” ส่งลูกให้ได้เรียนหนังสือ เพื่อให้มีชีวิตที่ดีกว่าพ่อแม่

พ่ีมโนญและลูกๆ มีเวลาอยู่ด้วยกันโอกาสในช่วงอาหารเย็นและเสาร์อาทิตย์ โดยตามพ่อและแม่ไปช่วยงานในสวน แตกต่างจากเมื่อครั้งที่พ่ีมโนญต้องออกไปทำงานรับจ้างตั้งแต่เช้าแล้วกลับมาก็เมื่อถึงเวลานอน อย่างไรก็ตามการทำงานรับจ้างของพ่ีมโนญเป็นการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาทความเป็น “พ่อ” ที่ต้องทำงานหาเลี้ยงลูกให้ได้กินอยู่และมีการศึกษาที่ดี และนี่เป็นเหตุผลหลักที่ทำให้พ่ีมโนญเปลี่ยนจากการงานรับจ้างและการเกษตรเชิงเดี่ยว มาเป็นการเกษตรแบบผสมผสาน ขณะที่รายได้จากงานรับจ้างกลับเท่าเดิม อีกทั้งยังการทำนาและเพาะปลูกพืชทุกปีก็มีแต่ขาดทุน ในทางตรงข้ามเมื่อลูกๆ ทั้งสามคนโตขึ้นค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่พ่ีมโนญต้องรับผิดชอบก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ดังนั้น “พ่อ” อย่างพ่ีมโนญต้องหาเงินให้มากพอสำหรับตนเองและลูกๆ และสวนเกษตรผสมผสานที่ทำมาสามปีก็เริ่มทำรายได้ให้กับพ่ีมโนญให้สามรถส่งเสียลูกสาวคนโตเรียนชั้นปีสามที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ในขณะเดียวกัน เมื่อมาทำการเกษตรผสมผสานทำให้พ่ีมโนญมีเวลาให้กับลูกมากขึ้น ทุกเย็นหลังเลิกงานพ่ีมโนญจะกลับไปกินข้าวที่บ้านทุกวันกับภรรยาและลูกชายคนเล็ก หลังอาหารก็จะดูรายการสารคดีโทรทัศน์กับลูก ซึ่งพ่ีมโนญเล่าถึงตนเองว่า “ดูตามลูก” นอกจากนี้ในช่วงวันเสาร์อาทิตย์พ่ีมโนญยังพาลูกชายคนเล็กไปที่สวนเกษตรด้วย ขณะที่พ่ีมโนญทำงานไปลูกชายก็มาดูอย่างสนใจ สนอกสนใจ เช่นที่บ่อเลี้ยงกบหรือการให้อาหารที่บ่อปลา อาจจะมีบางครั้งที่จะไปเที่ยววิ่งเล่นตามประสาเด็กดังที่ผู้วิจัยเห็นขณะที่นัดสัมภาษณ์กับพ่ีมโนญ เช่นเดียวกับลูกสาวคนโตที่กลับมาเยี่ยมบ้านระหว่างปิดภาคเรียนที่ได้ตามพ่อแม่มาที่สวนด้วย สำหรับลูกสาวคนโตพ่ีมโนญเรียนอยู่ชั้นปีที่สามคณะวิทยาศาสตร์ ผู้วิจัยถามว่าพ่ออยากให้เรียนเกี่ยวกับ

การเกษตรหรือเปล่า ลูกสาวพื้มนูญตอบว่า “พ่ออยากให้เรียน แต่ตัวเองสนใจเรียนวิทยาศาสตร์มากกว่า” อาจกล่าวได้ว่าการกระทำของพื้มนูญผู้เป็น “พ่อ” ที่ไม่บังคับให้ลูกทำในสิ่งที่ตัวเองต้องการ เป็นการเปิดโอกาสให้ลูกได้ตัดสินใจเลือกชีวิตของตนเอง

อย่างไรก็ตามพื้มนูญมีการต่อรองความหมาย “พ่อ” ที่ตามใจลูก ด้วยการให้ลูกมาช่วยทำงานที่สวนเกษตร โดยพื้มนูญได้อธิบายถึงเหตุผลว่า “เพื่อให้ลูกได้ภูมิใจในการเป็นเกษตรกร” กล่าวคือ ถึงแม้ลูกจะไม่อยากเรียนหรือเป็นเกษตรกร แต่พื้มนูญก็อยากให้ลูกภูมิใจและไม่ดูถูกความเป็นเกษตรกรของพ่อ เย็นวันหนึ่งเจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ นำคณะชาวบ้านมาเยี่ยมสวนเกษตรของพื้มนูญ ถือเป็นความสำเร็จที่พื้มนูญภาคภูมิใจ ซึ่งอาจน้อยกว่าการที่พื้มนูญได้ทำให้ลูกๆ ได้เห็นแบบอย่างความขยันขันแข็งในการทำงาน ดังที่พื้มนูญกล่าวถึงหน้าที่ของ “พ่อ” ที่ดี คือ “เราต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเขา เรื่องความขยันขันแข็งในการทำงาน และความรับผิดชอบในหน้าที่” ซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นสีหน้าและน้ำเสียงของลูกสาวที่เล่าถึงคณะผู้มาเยี่ยมชมสวนเกษตรของพื้ด้วยความภูมิใจว่า “เดือนหนึ่งมากกว่าสิบคณะ” อีกทั้งลูกสาวคนโตของพื้มนูญยังพูดถึงการกลับมาทำงานที่สวนเมื่ออายุมากขึ้นว่า “อยากจะทำเพราะชอบปลูกต้นไม้เหมือนกัน” คงเช่นเดียวกับลูกชายคนเล็กที่ดูสนุกกับการใช้ชีวิตในสวนเกษตรของพ่อและต้องขอตามพ่อมาทำงานด้วยในทุกวันหยุดจากการเรียน

ตารางที่ 4.8

การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาทความเป็น “พ่อ” ของพื้มนูญ
เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับลูก

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้มนูญกับลูก	
การสร้างความหมาย “คนจน”	การต่อรองความหมาย “คนจน”
คนจนต้องทำงานรับจ้าง โดยไม่มีเวลาใกล้ชิดกับลูก เพื่อหาเลี้ยงลูกให้ได้กินอยู่และมีการศึกษาที่ดี	คนจนทำการเกษตรผสมผสานหาเลี้ยงลูกให้อยู่ดีกินดีและมีการศึกษา แต่ยังมีเวลาให้กับลูก อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างความขยันขันแข็งในการทำงานมีเวลาใกล้ชิดกับลูก

3.2 การให้ความหมาย “คนจน” ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างฟิมนูญกับคนในที่ทำงาน : “คนจน” ต้องช่วยตัวเองหรือพึ่งพาตัวเอง

ฟิมนูญเล่าถึงการทำงานของตนเองว่า ที่ทำมาตลอดชีวิตคือทำการเกษตร โดยเมื่อก่อนจะปลูกพืชเชิงเดี่ยว อาทิเช่น ข้าวโพด หรือถั่วลิสง และช่วงที่ฟิมนูญรอการเก็บเกี่ยวก็จะออกไปรับจ้าง ดังที่ฟิมนูญเล่าถึงการทำงานรับจ้างของตนว่า “เขาจ้างอะไรก็ทำหมด” ทั้งนี้อาจจะเป็นการทำสวนของผู้ว่าจ้างในหมู่บ้าน หรือการต้องไปทำงานรับจ้างก่อสร้างในเมือง แต่อย่างไรก็ตามการปลูกพืชเชิงเดี่ยวกลับทำให้ฟิมนูญต้องมีภาระหนี้สินเพิ่มมากขึ้นด้วยต้องขายผลผลิตในราคาถูกไม่คุ้มกับเงินทุนที่ลงไป อีกทั้งรายได้จากการรับจ้างไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นทุกวัน ฟิมนูญและภรรยาจึงมาคิดหาทางออกด้วยการทำการเกษตรผสมผสานในที่ดินของตนเอง รวมทั้งการบริโภคร่วมกับเพื่อนร่วมงานที่จะหาอาชีพที่มีความมั่นคงด้านรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งที่ฟิมนูญเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง “งาน” รับจ้างกับเกษตรเชิงเดี่ยวว่า “เป็นการพึ่งพาจากภายนอก” ทั้งนี้เพราะชีวิตต้องไปผูกติดอยู่กับพ่อค้าคนกลาง รวมถึงหนี้ที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี อีกทั้งยังขาดความมั่นคงทางรายได้ ขณะที่ “งาน” เกษตรผสมผสานเป็นการ “พึ่งพาตนเอง” โดยเป็นงานที่ทำให้ฟิมนูญมีกินอยู่ก่อน เมื่อผลผลิตที่มีอยู่หลากหลายสามารถเลือกนำออกขายได้ตามความต้องการของตลาด อาจกล่าวได้ว่า ความหมายของ “งาน” ในปัจจุบันของฟิมนูญได้สร้างเกิดความมั่นคงด้านรายได้ “เรามีกิน ไม่ต้องซื้อ” ซึ่งมีความแตกต่าง “งาน” รับจ้างและเกษตรเชิงเดี่ยวเมื่อครั้งอดีต “แต่ก่อนเราได้เงินมาแต่ซื้อหมดทุกอย่างที่เรากิน”

3.2.1 อาชีพ “รับจ้าง” และ “เกษตรกร” : คนจนต้องพึ่งพิงตัวเอง และการตั้ง คำถามต่อระบบทุนนิยม

เมื่อครั้งที่ฟิมนูญทำงานรับจ้างทั่วไป จะมีผู้ว่าจ้างเป็นเพื่อนบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านให้ไปทำสวนหรือเก็บผลผลิต บางครั้งจะต้องออกไปทำงานก่อสร้างในเมืองเชียงใหม่ โดยฟิมนูญกล่าวถึงการเป็น “ลูกน้อง” ว่า “ลูกน้อง” ต้องรับผิดชอบทำตามหน้าที่ “เขาสั่งให้เราทำ” สำหรับการทำงานเป็นลูกจ้างต้องสัมพันธ์กับหัวหน้าที่ฟิมนูญเห็นว่า เป็นปัจจัยที่จะทำให้ลูกจ้างมีความก้าวหน้า โดยอาจจะเป็นทั้งสิ่งที่เสริมหรือลดความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน “ดูว่าเป็นใครมาจากไหน เส้นใหญ่มีัย มีคนหนุนไหม ถ้ามีคนหนุนก็มีโอกาสไปไ้ แต่ถ้าไม่มีคนหนุนก็ต้องอยู่อย่างเก่า” อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีความก้าวหน้าจะต้องผลิตซ้ำความหมาย “ลูกน้อง” ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ต่อกันระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง

ในทางตรงข้ามฟิมนูญมีการต่อรองการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาท “ลูกน้อง” และ “เกษตรกร” ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ค้ำชู โดยฟิมนูญเล่าถึงการทำงานที่ต้องมีพรรคพวกว่า บางครั้งคนที่ทำงานดีมีความสามารถกลับไม่ได้รับผลตอบแทน

เหมือนกับคนที่ไม่มีเส้นสายในที่ทำงาน “สิ่งเหล่านี้ผมถึงมาปลงเรื่องการทำงานรับจ้าง” ดังนั้น พี่มัญญู จึงเลือกต่อรองการเป็น “ลูกน้อง” จากงานรับจ้างด้วยการออกมาทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทำงานตามที่พี่มัญญูเรียกว่า “เป็นตัวของตัวเอง” กล่าวคือ เป็นงานที่ทำให้พี่มัญญูสามารถที่จะกำหนดทิศทางอนาคต และเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงให้กับตนเองได้ โดยเริ่มต้นพี่มัญญูได้ทำงานรับจ้างควบคู่ไปกับการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ กับกลุ่มเพื่อนบ้านที่ทำการเกษตรเหมือนกัน ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมของพี่มัญญู ในการมีเครือข่ายความรู้และแรงงาน อาทิเช่น การอบรมที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ รวมถึงศูนย์การเกษตรธรรมชาติที่จังหวัดเชียงราย เมื่อรายได้จากการเกษตรเพิ่มมากขึ้น พี่มัญญูจึงลดการทำงานรับจ้างมาทำการเกษตรเต็มตัวเป็นรายได้หลักของครอบครัว ทั้งนี้การทำ “งาน” เกษตรผสมผสานพี่มัญญูยึดหลักการ “พึ่งตนเอง” มากกว่าการรอรับคำสั่งและเงินจากนายจ้างดังเช่นอดีต “เราก็ไม่ต้องไปรอไปง้อว่าเขาจะจ้างเราต่อไปมั๊ย ไม่ต้องกลัวว่าเขาจะให้เราออกเมื่อไร”

ยิ่งไปกว่านั้น การทำการเกษตรผสมผสานของพี่มัญญูยังเป็นการต่อรองความหมาย “เกษตร” จากเดิมที่มักหมายถึง ผู้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ล้มเหลวจนต้องมีหนี้สินเพิ่มพูนขึ้นทุกปี หรืออาจต้องขายที่ดินซดใช้หนี้ของตน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางที่มักกดราคาผลผลิต โดยเกษตรอย่างพี่มัญญูจำเป็นต้องขายก่อนที่ผลผลิตจะเน่าเสีย และนำมาเป็นเงินทุนในฤดูกาลผลิตรอบใหม่ ซึ่งพี่มัญญูต้องเสี่ยงกับธรรมชาติและราคาของผลผลิตตกต่ำในทางตรงข้ามการเกษตรผสมผสานของพี่มัญญูที่เริ่มต้นจากการปลูกไว้กินเองก่อน เมื่อผลผลิตมากขึ้นสามารถเลือกขายได้เองโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทั้งนี้เพราะภรรยาที่ไปขายพืชผักทุกวันจะทำให้พี่มัญญูรู้ว่าพืชผักอะไรที่เป็นที่ต้องการก็จะเลือกเก็บไปขายซึ่งจะได้ราคาดี การปลูกพืชผสมผสานจึงประกอบสร้างความหมาย “เกษตรกร” ว่า เป็นผู้มีอำนาจต่อรองพ่อค้าคนกลางที่เคยเอารัดเอาเปรียบตน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีความมั่นคงด้านรายได้ “เราทำงาน 10 - 12 ชั่วโมงในที่ดินของเราทำมากก็ได้มาก” นอกจากนี้พี่มัญญูยังไม่ต้องรับความเสี่ยงจากการปลูกพืชผักเพียงชนิดเดียว แต่มีโอกาสเลือกขายในช่วงเวลาที่จะได้กำไรให้ได้สูงสุด

ตารางที่ 4.9

การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาทความเป็น “ลูกน้อง” ของพื้มนูญ
เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับหัวหน้า

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้มนูญกับหัวหน้า	
การสร้างความหมาย “คนจน”	การต่อรองความหมาย “คนจน”
คนจนต้องฟังฟังหัวหน้าในการทำงาน และยอมปฏิบัติตามคำสั่งของหัวหน้า แม้เห็นว่าเป็นไปไม่มีความเป็นธรรม	คนจนต้องฟังฟังตัวเอง และการตั้งคำถามต่อระบบทุนนิยม

3.2.2 พื้มนูญกับเพื่อนร่วมงาน : “คนจน” เป็นผู้ที่สร้างเครือข่ายความรู้และการทำงานแบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน

เดิมทีพื้มนูญทำงานรับจ้าง เพื่อนร่วมงานของพื้มนูญส่วนใหญ่จึงเป็นผู้ชายในหมู่บ้าน หรือหากต้องไปทำงานก่อสร้างในเมืองเชียงใหม่ก็จะได้พบกับกลุ่มเพื่อนร่วมงานมากขึ้น ตอนเช้าพื้มนูญและเพื่อนร่วมงานจะนั่งทำรถกระบะเต็มคันรถ เมื่อถึงที่ก่อสร้างต่างคนก็รับผิดชอบงานของตัวเอง ในช่วงเที่ยงพื้มนูญอาจจะมีเวลาไปกลับก่อนเข้างานในช่วงบ่ายก่อนที่จะกลับเข้าทำงานอีกครั้งในช่วงบ่าย เมื่อถึงเวลาเลิกงานพื้มนูญมักจะไปกินดื่มร่วมกับเพื่อนร่วมงาน โดยพื้มนูญพฤติกรรมของตนในช่วงเวลานั้นว่า “สังคมจะพาเราไปนั่งกินเหล้า” ดังนั้นความเป็น “เพื่อนร่วมงาน” ยังต้องเป็นผู้ที่ใช้เวลากินดื่มร่วมกันหลังเลิกงานด้วย ทั้งนี้พื้มนูญให้คำอธิบายว่า การไปกินดื่มจะทำให้เพื่อนร่วมงานคิดถึงเราเวลาที่ม้งานรับจ้างเข้ามา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพื้มนูญและเพื่อนร่วมงานได้ใช้ความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ค้ำชูในการเอื้อประโยชน์ด้านการทำงานต่อกัน นอกจากนี้การทำงานที่พื้มนูญเห็นว่า ความก้าวหน้าอยู่ที่เส้นสาย ท่ามกลางสภาพสังคมของการทำงานที่พื้มนูญเรียกว่า “สังคมที่มีคนคอยอิจฉาริษยาหาเรื่องเรา เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในที่ทำงาน” ดังนั้น “สังคมพาไป” จึงอาจเป็นการปรับตัวของพื้มนูญ เพื่อให้ตัวเองอยู่รอดในสภาพแวดล้อมการทำงานที่ต้องแข่งขัน

อย่างไรก็ตามพื้มนูญเล่าถึงการทำงานในช่วงแรกๆ ว่า “ไม่ต้องคิดอะไรมาก ปลายเดือนก็ไปกดเงินจากธนาคาร” แต่เมื่อค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ค่าจ้างแรงงานยังเท่าเดิม พื้มนูญจึงได้มีการพูดคุยปรับทุกข์เรื่องค่าจ้างน้อยกับเพื่อนร่วมงานเป็นประจำ โดยพื้มนูญเล่าให้ฟังถึงสภาพการทำงานในช่วงนั้นว่า “พอนั่งเห็นหน้าก็คุยกันแล้ว” ทั้งนี้พื้มนูญและเพื่อนพยายามคิดหาอาชีพที่มั่นคง และเป็นอาชีพที่สามารถทำงานได้

ด้วยตัวเอง ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยถามถึงความหมายของ “เพื่อนร่วมงานที่ดี” จึงไม่แปลกใจที่ได้รับคำตอบจากพื้มนูญว่า “ต้องมีการให้คำปรึกษาหารือ” ทั้งนี้พื้มนูญเริ่มการต่อรองกับ “เพื่อนร่วมงาน” ที่เคยไม่กินเหล้าหลังเลิกงานทุกวัน โดยพื้มนูญหันมาค้นหาหาข้อมูลด้านการเกษตร อีกทั้งยังรวมกลุ่มพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานที่เป็นเพื่อนบ้านในละแวกบ้านเดียวกัน และพื้มนูญได้มีโอกาสเข้าทำงานเป็นลูกจ้างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ทำให้พื้มนูญมีทุกนความรู้ที่นำไปใช้ในการทำการเกษตรผสมผสานในที่ดินของตนเอง “มีโอกาสเข้าไปที่ห้วยฮ่องไคร้ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสานตามทฤษฎีของพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็คิดว่าน่าจะเอามาพัฒนาที่ของตัวเอง”

นอกจากนี้ พื้มนูญและเพื่อนอีกหกคนใช้ทุนส่วนตัวออกเดินทางไปดูการทำเกษตรธรรมชาติที่จังหวัดเชียงรายร่วมกัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาทการเป็น “เพื่อนร่วมงาน” ที่พื้มนูญผลิตซ้ำด้วยการเป็น “เพื่อนกินเหล้าเมาเยา” ได้ถูกต่อรองด้วยความหมายของ “เพื่อนที่ให้คำปรึกษาหารือ” และ “กลุ่มเพื่อนที่พัฒนาอาชีพทางการเกษตรร่วมกัน” ปัจจุบันพื้มนูญหันมาทำการเกษตรผสมผสานโดยมีภรรยาของตนเป็นเพื่อนร่วมงาน มีการแบ่งหน้าที่ของความเป็นเพื่อนร่วมงานระหว่างกันค่อนข้างชัดเจน โดยภรรยาพื้มนูญจะนำผลผลิตออกขาย และมีการพูดคุยกันว่าพืชผักไหนที่ลูกค้าต้องการก็จะเก็บไปขาย ขณะที่พื้มนูญจะเป็นศึกษาวิธีการปลูก รวมทั้งนำพืชและสัตว์พันธุ์ดีเข้ามาขยายพันธุ์ในพื้นที่ของตน “พอมาทำเกษตรผสมผสานทำให้เรามีเวลามากขึ้น แล้วก็สามารถอยู่ร่วมกัน” ดังนั้นความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาทการเป็น “เพื่อนร่วมงาน” ของพื้มนูญ “คนจน” จึงหมายถึง ผู้ที่ทำงานกับคนในครอบครัว ซึ่งเป็นสภาพของการทำงานร่วมกันที่พื้มนูญเรียกว่า “เหมือนทำเล่นๆ แต่ได้เป็นงาน”

ตารางที่ 4.10

การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาทความเป็น “เพื่อนร่วมงาน”
ของพื้มนูญเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับคนในที่ทำงาน

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้มนูญกับเพื่อนร่วมงาน	
การสร้างความหมาย “คนจน”	การต่อรองความหมาย “คนจน”
คนจนต้องพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพการเป็นแรงงาน	“คนจน” เป็นผู้ที่ต้องทำงานแบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน แต่ยังคงต้องรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายความรู้ในการพัฒนาอาชีพพร้อมกัน

3.3 การให้ความหมาย “คนจน” ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างฟิมนูญกับเจ้าหน้าที่ : “คนจน” ต้องพึ่งตนเอง

ในสมัยที่ฟิมนูญทำการเกษตรด้วยการปลูกข้าว รวมทั้งปลูกข้าวโพด และพืชผัก หลังจากเก็บเกี่ยวข้าว การปลูกพืชเชิงเดี่ยวของฟิมนูญต้องใช้เงินลงทุนสูงสำหรับจ่ายค่าปุ๋ยและยาป้องกันศัตรูพืช ดังนั้น ฟิมนูญจึงต้องไปกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรมาลงทุน รวมทั้งสหกรณ์การเกษตร และนั่นนอกระบบที่ฟิมนูญกู้มาจากเพื่อนบ้านรวมเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 5 ราย “มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นก็ประมาณ 4 - 5 แสนบาท จากระยะเวลาที่กู้ประมาณ 10 ปี” อาจกล่าวถึงความหมาย “หนี้” ของฟิมนูญได้ว่า เป็นการใช้จ่ายเงินสำหรับลงทุนด้านการเกษตรเชิงเดี่ยวตามระบบทุนนิยมที่ต้องการให้เกิดผลผลิตสูงสุด แต่เมื่อถึงช่วงของการเก็บเกี่ยวผลผลิตฟิมนูญกลับต้องเสี่ยงภัยจากธรรมชาติ รวมถึงการเสี่ยงเรื่องราคาที่พ่อค้าคนกลางมักกดราคาผลผลิตให้มีราคาต่ำที่สุด ทั้งนี้ฟิมนูญต้องยอมขายผลผลิตการเกษตรของตนทั้งที่ขาดทุน เนื่องจากฟิมนูญต้องการเงินทุนสำหรับไว้ใช้ในรอบการเพาะปลูกใหม่ ซึ่งฟิมนูญเล่าว่าตนเองต้องตกอยู่ในวงจรนี้มานานสิบปีว่า “ขายผลผลิตได้เราก็จะนำเงินมาใช้ แล้วก็กู้เงินไปทำใหม่หมุนเวียนอยู่ในวงจรนี้” อย่างไรก็ตามเมื่อผู้วิจัยถามถึงโอกาสที่จะใช้หนี้สินนั้น ฟิมนูญกล่าวว่า “แทบจะไม่มีโอกาสใช้หนี้ได้เลย”

อาจกล่าวได้ว่าภาวะของการเป็น “คนจน” สัมพันธ์อยู่กับ “หนี้” ของฟิมนูญ ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางภายใต้ระบบทุนนิยม โดยด้านผู้ผลิตอย่างฟิมนูญต้องการผลิตพืชผักผลไม้ให้ได้มากที่สุด เพราะนั่นหมายถึงการแลกเปลี่ยนเป็นเงินกลับมา ขณะเดียวกันเกษตรกรคนอื่นก็ผลิตพืชผักออกมาเป็นจำนวนมากทำให้ราคาตกต่ำ ขณะที่พ่อค้าคนกลางเองมีอำนาจต่อรองกับเกษตรกร เนื่องจากผลผลิตที่ออกมาปริมาณมาก และเกษตรกรเองต้องการเงินจากการขายไปใช้หนี้ เพื่อเจ้าหน้าที่จะยืมให้เงินกู้สำหรับใช้เป็นเงินลงทุนในฤดูกาลผลิตของปีต่อไป ทั้งนี้ “หนี้” ภายใต้ระบบทุนนิยมดังกล่าว เป็นวงจรที่มีแต่จะทำให้เกษตรกรมีมูลค่าหนี้เพิ่มมากขึ้น และอาจต้องขายที่ดินทำกินของตนเองเพื่อชดเชยหนี้สินที่ตนเองก่อขึ้น “มีโอกาสล้มละลายสูง เพราะว่าเราไม่มีโอกาสใช้หนี้เลย”

ในทางตรงข้ามฟิมนูญเลือกการต่อรองการเป็น “หนี้” แบบทุนนิยมที่ตนไม่สามารถหาเงินชดเชยได้เลยจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวแบบเดิมภายใต้ระบบทุนนิยม โดยเมื่อห้าปีที่แล้วฟิมนูญได้เปลี่ยนมาทำการเกษตรผสมผสานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่บนที่ดินทำกินของตนเอง ทั้งนี้ฟิมนูญยึดหลักการพึ่งตนเองแทนการพึ่งคนอื่นภายนอก รวมถึงลดการกู้เงินจากเจ้าหน้าที่เพื่อนำมาลงทุนในสิ่งที่เกินตัว “พึ่งตัวเองเอาสิ่งที่ย่างๆ ก่อน อย่าคิดเรื่องที่ใหญ่เกินไปมันทำไม่ไหว เริ่มต้นจากสิ่งง่ายๆ ที่เราสามารถทำได้”

แม้ว่ารายได้จะไม่มากเท่ากับการขายผักหรือข้าวโพดทั้งแปลง แต่รายได้จากการเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นรายได้ที่พืมนูญเรียกว่า “ถึงรายได้จะมากแต่ก็เสี่ยงมาก” หากเปรียบเทียบกับรายได้จากการเกษตรผสมผสานที่ให้รายได้แบบรายวันจากการขายเห็ดนางฟ้า หรือรายได้เป็นรายเดือนจากปลานิลหรือปลาตะเพียน แล้วยังมีรายได้ทุกสัปดาห์จากการเลี้ยงหมูป่าและกบ นอกจากนี้พืมนูญกำลังจะขยายบ่อปลาอีกหนึ่งบ่อเลี้ยงปลาตุกรัสเซียที่จะทำให้มีรายได้แบบรายปีที่เก็บขายครั้งหนึ่ง “เลี้ยงแบบลืมไปเลย” โดยพืมนูญคาดว่าจะทำรายได้ให้ไม่ต่ำกว่าสองแสนบาทต่อหนึ่งปี จากรายได้ดังกล่าวทำให้ “หนี้” ของพืมนูญภายใต้การทำการเกษตรผสมผสานลดลงทุกปี แตกต่างจาก “หนี้” เดิมภายใต้ระบบทุนนิยมที่เพิ่มขึ้นทุกปี “ตอนนี้ทำงานไปก็ใช้หนี้ไปทุกปีตอนนี้หนี้เหลือไม่ถึงสองแสนบาท” ยิ่งไปกว่านั้นพืมนูญยังมีเงินออมไว้สำหรับใช้จ่ายในครอบครัว และมีเงินทุนไว้สำหรับทำการเกษตรที่ตนเองคิดว่าจะทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ 4.11

การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านบทบาทความเป็น “ลูกหนี้” ของพืมนูญ
เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหนี้

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพืมนูญกับเจ้าหนี้	
การสร้างความหมาย “คนจน”	การต่อรองความหมาย “คนจน”
คนจนต้องพึ่งพิงทางการเงินจากเจ้าหนี้สำหรับใช้จ่ายในการลงทุนการเกษตรเชิงเดี่ยว	“คนจน” ต้องพึ่งตนเอง ด้วยการทำการเกษตรผสมผสาน โดยแบ่งรายได้สำหรับเก็บออมเป็นใช้จ่ายในครอบครัว และเป็นเงินทุนไว้สำหรับทำการเกษตร

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า สำหรับการดำเนินชีวิตประจำวันของพืมนูญที่เป็นผู้ที่มีหนี้ลดลง ที่มีการตั้งคำถามกับชีวิตการเป็นผู้ใช้แรงงานและเกษตรกรปลูกพืชเดี่ยวสำหรับการค้า จากนั้นพืมนูญจึงหันไปทำการเกษตรแบบผสมผสาน ในขณะที่ป่าเถื่อนเป็นผู้ใช้แรงงานที่มีหนี้เพิ่มขึ้น ที่ยอมรับการสร้างความหมาย “คนจน” ที่ว่า คนจนเป็นผู้ที่มีความขาดแคลนปัจจัยทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็มีวิธีการต่อรองความหมายดังกล่าว อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงของพืมนูญจากที่เคยทำงานรับจ้างและเป็นเกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไปสู่การเป็นเกษตรกรผสมผสานภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ พืมนูญต้องผ่านประสบการณ์ตรงของความทุกข์ยากจากระบบทุนนิยม และตั้งคำถามกับ “คนจน” ที่มีลักษณะของการสั่งสม

ทางสังคม (collective social subject) ภายใต้ระบบทุนนิยม ที่ต้องทำงานหนักผลิตและสร้างผลกำไรให้กับชนชั้นนายทุน

การสร้างความหมาย “คนจน” ของฟ็่มนุญ อธิบายได้ด้วยความคิดของ Hall (1986, p. 96) ได้ว่า มีเป็นชุดของความคิดจะอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแ่งมุมที่แตกต่างออกไป โดยเป็นการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่ได้อ้างอิงอยู่กับสังคม เศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามแบบสังคมทุนนิยมตะวันตก เช่นในกรณีของการสร้างความหมาย “คนจน” ของฟ็่มนุญที่อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่มีความแตกต่างจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวภายใต้ระบบทุนนิยม ที่นำไปสู่อาจนำไปสู่การตั้งคำถามและการสร้างความหมาย “คนจน” ของตนเองแตกต่างออกไปจากลักษณะของการสังคมนางสังคม ทั้งนี้เนื่องจากฟ็่มนุญมีเงื่อนไขสำคัญที่แตกต่างจากป่าณี 3 ประการ คือ

ประการแรก ปัจจัยผลิตทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ฟ็่มนุญมีที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ทำให้ฟ็่มนุญมีทางเลือกในการดำเนินชีวิต โดยเปลี่ยนจากการเป็นแรงงานรับจ้างและเกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาทำการเกษตรแบบผสมผสาน

ประการที่สอง การสะสมทุนทางเศรษฐกิจ ในปีี่สามที่ฟ็่มนุญเริ่มมีรายการจากการทำการเกษตรผสมผสาน ซึ่งเป็นทั้งรายได้แบบรายวันจะพืชผักที่เก็บไปขายได้ทุกวัน หรือรายได้แบบรายเดือนจากผลไม้ที่ปลูกไว้ ไม่ว่าจะเป็นมะม่วงหรือมะไฟ รวมทั้งรายได้แบบรายปีที่ได้จากการเลี้ยงหมูและปลา ทั้งนี้รายได้จากการเกษตรผสมผสาน ฟ็่มนุญจะกันเงินส่วนหนึ่งสำหรับการลงทุนด้านการเกษตรต่อไป

ประการที่สาม การมีทุนความรู้ โดยฟ็่มนุญมีการสร้างเครือข่ายการสื่อสารกับผู้มีความรู้ด้านการเกษตร ในที่นี้คือ เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และกลุ่มเพื่อนบ้านเกษตรกรที่รวมตัวแลกเปลี่ยนความรู้ในการทำการเกษตรแบบผสมผสาน

การที่ฟ็่มนุญมีทั้งที่ดินอันเป็นปัจจัยทางการผลิต การสะสมทุนทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการมีทุนความรู้ที่ได้จากการสร้างเครือข่ายจากหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลต่อการสร้างความหมาย “คนจน” แตกต่างการสร้างความหมายของป่าณี ฟ็่มนุญมีการตั้งคำถามกับการเป็นแรงงานหรือการปลูกเกษตรเชิงเดี่ยวแบบทุนนิยม ทั้งนี้ฟ็่มนุญใช้ทั้งประสบการณ์ความล้มเหลวและความสำเร็จจากการทำเกษตรผสมผสานของตนในการต่อรองความหมาย สร้างความหมาย “คนจน” แตกต่างจากป่าณี ทั้งนี้เนื่องจากป่าณีไม่มีที่ดินทำกิน อีกทั้งการเป็น “หนี้” ทำให้ป่าณีไม่มีการสะสมทุนอย่างฟ็่มนุญ นอกจากนี้ป่าณียังขาดการสร้างเครือข่ายความรู้ด้านการประกอบอาชีพ ทั้งนี้แม้ว่า

ป่าณีอยากจะทำหรือคัดค้านความหมาย “คนจน” ที่เป็นผู้ใช้แรงงานภายใต้ระบบทุนนิยมก็ตาม แต่ป่าณีไม่มีปัจจัยที่เพียงพอเช่นกรณีของฟิมูญูนั่นเอง

ในส่วนของกลยุทธ์การติดตั้งความหมาย “คนจน” จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง มีลักษณะของการกระจายตัวเป็นเครือข่ายของอำนาจ (network of power) ในการติดตั้งความหมายคนจน กล่าวคือ เมื่อป่าณีสัมพันธ์กับสามี บางกรณีป่าณีต้องยอมรับอำนาจของสามีที่เหนือกว่าตน เช่นการทำงานหรือซักผ้า ตามที่สังคมประกอบสร้างความหมายให้ “ภรรยา” ที่พึงกระทำต่อสามี ในขณะที่เมื่อป่าณีสัมพันธ์กับหัวหน้า บางกรณีป่าณีต้องยอมปฏิบัติตามคำสั่งที่ป่าณีไม่เห็นด้วย ทั้งนี้จะเห็นว่า การกระจายตัวของอำนาจทำให้คนจนยอมรับความหมาย “คนจน” ที่ผลิตและผลิตซ้ำจากมิติต่างๆ ที่ตนเข้าไปปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังใช้กลยุทธ์การทำให้ความหมาย “คนจน” ที่เป็นทางวัฒนธรรมดูราวกับเป็นภาวะธรรมชาติ เช่นกรณีของป่าณีที่ต้องทำอาหารและซักผ้าให้กับสามี หรือสัมพันธ์กับหัวหน้าแบบมีระยะห่างของป่าณี

นอกจากนี้ ในชีวิตประจำวันของป่าณีและฟิมูญู ต่างวิธีการในการต่อรองความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบการต่อรองความหมาย “คนจน” ระหว่างฟิมูญูกับฟิมูญู พบว่า ฟิมูญูจะมีการต่อรองความหมาย “คนจน” มากกว่าป่าณี หมายความว่า ที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิต มีทุนทางเศรษฐกิจ และทุนความรู้ เป็นเงื่อนไขสำคัญของการต่อรองความหมาย “คนจน” ผ่านการปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างในชีวิตประจำวันของคนจน

จากการสร้าง และต่อรองความหมาย “คนจน” ในชีวิตประจำวันของฟิมูญูและป่าณี เห็นได้ว่า มีการติดตั้งรหัสความหมาย “คนจน” ไว้ก่อนที่จะดูรายการเกมปลอดหนี อาทิเช่นกรณีของฟิมูญูที่มีการสร้างความหมาย “คนจน” ภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ อาจกล่าวได้ว่า การสร้างความหมาย “คนจน” จะมีความแตกต่างหลากหลายชุดความหมาย ภายใต้โรงละครทางสังคม (theatre of the social) ที่ทุกคนจะต้องเล่นเกมผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ เพื่อกำหนดความเป็นตัวตนของตนเอง (Hall, 1986, p. 235) ทั้งนี้ความหมาย “คนจน” ไม่ได้มีความหมายที่ตายตัว แต่เป็นการให้ความหมายภายใต้เงื่อนไขของชีวิตแต่ละคน เช่นกรณีของฟิมูญูและป่าณี ทั้งนี้ตามความคิดของ Hall ที่เห็นว่า ในสภาพความเป็นจริงของสังคมอาจมีการก่อรูปขึ้นเป็นสังคมแบบใหม่ ที่มีการทำความเข้าใจสังคมในแง่มุมที่แตกต่างกันออกไปมากกว่าความเข้าใจตามความเห็นในมาตรฐานเดียวกัน และการกำหนดมุมมองความเข้าใจจากองค์การใดองค์การหนึ่งของสังคมสมัยใหม่ ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจเรื่องการสร้างความหมาย “คนจน” ของรายการเกมปลอดหนีว่า ผู้ผลิตรายการจะมีการเข้ารหัสหรือสร้างความหมายที่นำไปสู่ความเข้าใจร่วมที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน หรือเป็นการสร้างความหมาย “คนจน” ที่มีแง่มุมที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปให้ปรากฏอยู่ในรายการ ซึ่งมีรายละเอียดที่จะนำเสนอในบทต่อไป